

КНИГА ЧЕТВЪРТА

Глава 1. За това, което се случи след възкресението

След възкресението от мъртвите Христос отстри от Себе Си всички страсти, имам предвид тленността: глад, жажда, сън, умора и др. Защото, макар след възкресението Си да опита храна (вж. Лук. 24:43), Той стори това не поради естествена необходимост, тъй като не бе гладен, а за целите на Домостроителството, удостоверявайки истинността на възкресението Си и показвайки, че пострадалата и възкръсналата плът е една и съща. А от частите на човешката природа Той не отстри от Себе Си нито една - нито тялото, нито душата, но има както тяло, така и разумна и мислеща, желаеща и дейна душа, и по този начин седи отдясно на Отца, като Бог и човек, желаейки нашето спасение: като Бог - осъществявайки промисъла за всичко и запазването и управлението на всичко, и като човек - помнейки за Своите занимания на земята, виждайки и знаейки, че всяка разумна твар Му се покланя. Защото святата Му душа знае, че е ипостасно съединена с Бог Слово и заедно с Него приема поклонение като душа на Бога, а не просто като душа. Както възнасянето от земята на небето, така и слизането обратно оттам са действия на ограничено тяло, защото Той отново ще дойде при нас - казва Писанието - по същия начин както Го видяхте да отива на небето (Деян. 1:11).

Глава 2. За седенето отдясно на Отца

По-нататък, твърдим, че Христос по телесен начин седна отдясно на Бог Отец, но говорим за дясната страна на Отца не в пространствен смисъл. Защото по какъв начин Неограниченият може да има пространствено дясна страна? Защото дясната и лявата страна принадлежат на това, което е ограничено. Под дясна страна на Отца разбираме славата и честта, в която Синът Божий, като Бог и единосъщен на Отца, пребивава преди вековете, и в която, като се въплъти в последните дни (Евр. 1:2), седи и по телесен начин, след прославянето на плътта Му. Защото Той заедно с плътта Си бива честван с единно поклонение от цялото творение [255].

[255] Св. Василий Велики. За Светия Дух, 6.

Глава 3. Против онези, които казват: "Щом като Христос има две природи, значи вие или служите на твар, покланяйки се на сътворена природа, или считате едната природа за достойна за поклонение, а другата - за недостойна за такова" [256].

Покланяме се на Сина Божий заедно с Отца и Светия Дух: безтелесен преди въплъщението, а сега - въплътил се и станал човек, без да престава да бъде същевременно и Бог. Затова плътта Му, ако чрез абстрактно мислене отделим видимото от онова, което се разбира само с ум, по природа е недостойна за поклонение, понеже е сътворена; но, бидейки съединена с Бог Слово, тя получава поклонение чрез Него и в Него. Както царят получава поклонение и съблечен, и облечен с царски дрехи, и багреницата [257] като обикновена багреница може да бъде тъпкана с крака и изхвърлена, но щом стане царско облекло, бива почитана и уважавана, и ако някой я докосне непристойно, в повечето случаи бива осъждан на смърт, и както обикновено дърво свободно позволява да бъде докосвано, но щом се съедини с огън и стане въглен, става недостъпно за докосване не поради самото себе си, а поради съединения с него огън, и не природата на дървото сама по себе си е недостъпна, а въгленът или горящото дърво, точно по същия начин и плътта по същността си е недостойна за поклонение, но става обект на поклонение във въплътилия се Бог Слово, не заради самата себе си, а заради ипостасно съединения с нея Бог Слово. И не казваме, че се покланяме на обикновена плът, а на плътта на Бога или на въплътилия се Бог [258].

[256] Тази глава е насочена против последователите на Аполинарий, които наричали православните ἀνθρωπολάτραις, тоест човекопоклонници. На свой ред св. Григорий Богослов (във "Второ послание до Кледоний") нарича тези еретици σαρκολάτραις, тоест плътопоклонници, тъй като, както свидетелства св. Григорий Нисийски (в Antirrhetic), Аполинарий казвал, че нищо не бива да бъде почитано така, както плътта Христова. Св. Атанасий Александрийски казва, че макар плътта сама по себе си да принадлежи към сътворените неща, тя стана тяло Божие и ние не се покланяме на това тяло отделно от Словото, и като възнамеряваме да се покланяме на Словото не Го отделяме от плътта (epist. ad Adelph.). Св. Кирил Александрийски в полемика против Несторий казва, че ако някой каже, че на възнесилия се човек се отдава почит наравно с Бог Слово, подлежи на анатема (anath. 8).

[257] Св. Иоан Дамаскин заема примера с багреницата от св. Епифаний.

[258] Св. Григорий Богослов. Второ послание до Кледоний.

Глава 4. Защо се въплъти Синът Божий, а не Отец и не Духът? И какво постигна Той с въплъщението Си?

Отец е Отец, а не Син; Синът е Син, а не Отец; Светият Дух е Дух, а не Отец и не Син, тъй като (ипостасното) свойство е неизменно [259]. Иначе как свойството би могло да остава в сила, ако би било подвижно и изменяемо? Синът Божий става Син човечески, за да се запази (ипостасното Му) свойство неизменно. Защото, бидейки Син Божий, Той стана Син човечески, като се въплъти от Светата Дева и не се лиши от свойството Си синовство [260].

Синът Божий се въплъти, за да дари отново на човека това, заради което го бе сътворил. Защото Той го бе сътворил по Свой образ - разумен и свободен, и по (Свое) подобие, тоест съвършен в добродетелите (дотолюкова), доколкото това е достъпно за човешката природа. Защото такива съвършенства като отсъствие на грижи и безпокойства, чистота, благост, мъдрост, праведност, свобода от всякакъв порок са сякаш черти на Божествената природа. И така, като постави човека в общение със Себе Си, понеже го бе създал за нетление (Прем. 2:23), чрез общението със Себе Си Той го издигна до нетление. Но след като чрез престъпването на заповедта помрачихме и изкривихме чертите на Божия образ в нас, като станяхме негодни, се лишихме от общение с Бога, защото какво общо има между светлина и тъмнина (2Кор 6:14), и като се озовахме извън живота, станяхме подвластни на тлението на смъртта. Но тъй като Синът Божий ни бе дарил най-доброто, а ние не го запазахме, (сега) Той приема по-лошото, имам предвид нашата природа, та чрез Себе Си и в Себе Си да възобнови образа и подобие, както и да ни научи на добродетелен живот, като го направи чрез Самия себе си леснодостъпен за нас, да ни освободи от тлението чрез общение с живота, като стане Начатък на нашето възкресение, да поправи негодния и счупен съд, да ни избави от тиранията на дявола, като ни призове към Богопознание, укрепи ни и ни научи да побеждаваме тиранина с търпение и смирение [261].

И така, служенето на демоните бе прекратено; творението е осветено от божествената кръв; жертвениците и храмовете на идолите са разрушени, посадено е Богопознание; почита се Единосъщната Троица, несъздаденото Божество, единственият истински Бог, Творец на всичко и Господ; добродетелите управляват; чрез възкресението на Христа е дарена надежда за възкресение, демоните треперят пред хората, които някога се намираха под тяхна власт и което буди най-голямо удивление, всичко това бе извършено чрез кръст, страдания и смърт. По цялата земя е проповядвано Евангелието на Богопознанието, обръщащо в бягство противниците не с война, не с оръжие и войски, а шепа невъоръжени, бедни и неуки хора, гонени, измъчвани, умъртвявани, проповядвайки Разпнатия по плът и Умрелия, победиха мъдрите и силните, защото ги съпътстваше всемогъщата сила на Разпнатия. Смъртта, която някога бе много страшна, е победена, и някога ужасяваща и мразена, сега е предпочитана пред живота. Ето плодовете (превъзходните дела) на Христовото пришествие. Ето доказателства за Неговото могъщество! Защото (тук) Той не постъпи както (някога), когато чрез Моисей спаси един народ от Египет и от робството на фараона, като раздели морето (вж. Изх. 14:16, 21), а направи много повече - избави цялото човечество от тлението на смъртта и от жестокия тиранин - греха, без да води насила към добродетелта, без да разтваря земята, без да изгаря с огън [262] без да заповядва да убиват грешниците с камъни, а убеждавайки с кротост и дълготърпение хората да избират добродетелта,

да се подвизават за нея в трудове и да намират в това наслада. Защото едно време съгрешаващите били наказвани и въпреки това пак се привързвали към греха и грехът ставал за тях сякаш бог. А сега хората заради благочестието и добродетелта предпочитат хулите, мъчението и смъртта.

О, Христе, Божие Слово, и мъдрост, и сила [263] ! Боже Вседържителю! С какво ние, бедните, ще Ти се отплатим за всичко това? Защото всичко е Твое и Ти не искаш от нас нищо, освен нашето спасение, Сам дарявайки ни и Него и по неизказаната Си доброта проявявайки благоволение към приемащите го (спасението). Благодарност към Теб - далия ни битие, дарилия ни блаженство и по неизказаната Си милост върналия към него (към блаженството) онези, които бяха отпаднали от него.

[259] Св. Григорий Богослов. Слово 37.

[260] Св. Григорий Богослов. Слово 39.

[261] Св. Атанасий Александрийски. За възплъщението. Св. Кирил Александрийски. Тълкувание на Евангелие от Иоан, книга първа.

[262] С думите на св. Григорий Богослов се намеква за това, че Датан, Авирон и Корей били погълнати от разтворилата се под тях земя и били затрупани с пръст, а двеста и петдесетте им последователи били изгорени от изпратен от Бога огън (виж. Числ. 16 гл.).

[263] Срв. Пасхален канон, песен 9 // Цветен триод.

Глава 5. Към онези, които питат: "Сътворена ли е Христовата Ипостас, или е несътворена?"

Преди възплъщението Ипостаста на Бог Слово бе проста, несложна, безтелесна и несъздадена. А като се възплъти, Тя стана Ипостас и за плътта и стана съставена от Божество, което винаги е имала, и от плът, която прие, и поради това носи свойства на две природи, бидейки познаваема в две природи. По този начин една и същата единна Ипостас е несъздадена по Божество и сътворена по човечество, видима и невидима. В противен случай бихме били принудени или да разделим единия Христос, като признаем две Ипостаси, или пък да отречем различието между природите и да въведем превръщане и сливане.

Глава 6. За това, кога (Господ) бе наречен Христос?

(Христовият) ум се съедини с Бог Слово и бе наречен Христос не преди възплъщението от Девата, както лъжливо казват някои [264]. Това са нелепиците на бръщолевенията на Ориген, който въведе догмата за предсъществуването на душите. А ние твърдим, че Синът и Словото Божие стана Христос в момента, в който се всели в утробата на светата Приснодева и без да се измени, стана плът, и плътта бе помазана с Божество. Защото това е помазване на човешката природа, както казва Григорий Богослов [265]. И светейшият Кирил Александрийски в писмо до император Теодосий пише следното: "Твърдя, че не бива да наричаме Иисус Христос, нито Словото, родено от Бога без човешка природа, нито храма, роден от жена, ако не е съединен със Словото. Защото под Христос се разбира Словото Божие, съчетано по тайнствен начин с човешката природа чрез обусловено от целите на домостроителството съединение". Той пише и до императриците: "Някои казват, че името Христос приляга даже и само на роденото от Бог Отец Слово, мислено и съществуващо отделно и самостоятелно. Ние обаче не сме научени да мислим или да говорим така; защото казваме, че когато Словото стана плът, тогава и бе наречено Иисус Христос. Защото, понеже бе помазано от Бог Отец с елей на радост (Евр. 1:9) или с Дух, затова и се нарича Христос. А в това, че помазването е било извършено над човешката природа, не ще се усъмни никой от свикналите да мислят правилно". И всехвалният Атанасий в словото си за спасителното (Христово), пришествие казва така: "Преди идването Си в плът предвечният Бог не бе човек, а бе Бог у Бога, невидим и безстрастен. А когато стана човек, заради плътта получи името Христос, тъй като това име се съпътства от страдание и смърт".

И ако божественото Писание казва: Затова, Боже, Твоят Бог Те помаза с елей на радост (Пс. 44:8),

трябва да се знае, че божественото Писание често употребява минало време вместо бъдеще, както например в следното изречение: След това Той се яви на земята и живя между хората (Вар. 3:38). Защото, когато тези думи били казани, Бог още не се бил явил и не бил живял сред хората. И още един пример: При реките Вавилонски - там седяхме и плачехме (Пс. 136:1); но тогава (при произнасянето на тези думи) това още не се било случило.

[264] 262. Заблуда на Ориген. В lib. II Περὶ ἀρχῶν, Ориген пише: "Тъй като вследствие на способността на свободната воля имало несходство в душите (понеже едни се привързвали към Твореца с много пламенна любов, а други - с не чак толкова пламенна), то душата, за която Исус казал: "Никой не ще Ми отнеме душата", от самото начало на сътворението и впоследствие се прилепвала към Него неразривно и неразлъчно, възприемайки с цялото си същество цялата пълнота на премъдростта на Словото Божие, истината и непрестанната светлина, и накрая сама, превръщайки се в светлина и сияние на Словото, стана един дух с Него... Било невъзможно природата на Бога да се съедини с тялото без посредник. Затова Бог се ражда като човек благодарение на това, че съществувала тази същност, за която не било противоестественно да приеме тяло; от друга страна, тази душа, като разумна същност, естествено могла да приеме Бога, в Когото, като в Слово, Премъдрост и Истина, цялата била претворена". В началото на дадената глава св. Иоан Дамаскин следва св. Софроний, който в Epist ad Serg. пише, че Бог Слово се въплъщава, като се съединява не с предварително образувана плът... не с по-рано съществувала душа, а с такива (плът и душа), които са започнали да съществуват в момента на вселяването на Словото в утробата на Светата Приснодева.

[265] Слово 36 (малко преди края).

Глава 7. Към онези, които питат: "Две природи ли е родила Света Богородица и две природи ли са висели на кръста?"

(Думите) Ἀγένητον и γενητόν, които се пишат с едно ν [266] се отнасят за природата и означават несътворено, и сътворено, а ἀγέννητον и γεννητόν, които се пишат с две букви νν, тоест неродено и родено, се отнасят не за природата, а за ипостаста. И така, Божествената природа е Ἀγένητον, тоест несътворена, а всичко извън Божествената природа е γενετα, тоест сътворено. Затова в Божествената и несъздадена природа се съзерцават нероденост в Отца, понеже Той не е роден, роденост в Сина, понеже е роден предвечно от Отца, и изхождане - в Светия Дух. Първите живи същества от всеки вид са неродени (ἀγέννητα), но не са несътворени (ἀγένητα), тъй като били създадени от Твореца, а не се родили от себеподобни. Защото думата γένεσις означава сътворение, а γέννησις по отношение на Бога означава произход на Единосъщния Син само от Отца; а по отношение на телата - произход на едносъщна ипостас от съединение на мъжкия пол с женския. Оттук разбираме, че раждането е свойство не на природата, а на ипостаста; защото, ако то (тоест раждането) би било свойство на природата, тогава в една и съща природа не би било съзерцавано родено и неродено. И така, света Богородица роди ипостас, познаваема в две природи, предвечно родено от Отца, а в последните дни, в (определеното) време въплътила се от Нея и родила се в плът.

А ако питащите ни почнат да намекват, че Родилият се от Светата Дева е с две природи, ще кажем: "Да, с две природи е, понеже "Един и Същ е Бог и човек". Трябва да кажем същото и за разпятието, и за възкресението, и за възнесението, понеже всичко това се отнася за природата, а не за ипостаста. И така, Христос, бидейки в две природи, пострада и бе разпнат в тази природа, която бе способна да страда; защото Той вися на кръста, по плът, а не по Божество. В противен случай, ще ни отговорят ли те (положително), ако ги попитаме: "Две природи ли са умрели?"; "Не" - ще кажат те. Следователно - ще кажем ние - не бяха разпнати и двете природи, а Христос, тоест въчовечилото се Божествено Слово, се роди, роди се по плът, бе разпнат по плът, пострада по плът, умря по плът, докато Божеството Му остана безстрастно".

[266] Виж Първа книга, глава осма.

Глава 8. В какъв смисъл Единородният Син Божий се нарича първороден?

Първороден е онзи, който се е родил пръв; (той може да бъде) или единороден, или най-голям сред другите братя. И така, ако Синът Божий бе наричан (само) първороден, а не бе наричан единороден, бихме могли да подозираме, че Той е първородният сред тварите, тъй като Сам бил твар. Но тъй като Той се нарича и първороден, и единороден, то по отношение на Него ще трябва да запазим и двете понятия.

Наричаме Го първороден сред цялата твар (Кол. 1:15 - слав.), тъй като и Той е от Бога и е твар от Бога, но само Той е предвечно роден от същността на Бога и Отца, затова е справедливо да Го наричаме Единороден и Първороден Син, но не първосъздаден. Защото творението не е от същността на Отца, а по Негова воля е създадено от нищото. Той се нарича първороден между многото братя (Рим. 8:29) поради това, че бидейки Единороден и по отношение на Майка Си (тъй като Той, подобно на нас, взе участие в плът и кръв (Евр. 2:14) и стана човек, а чрез Него и ние станяхме синове Божии, бидейки осиновени чрез кръщението), Сам по природа Син Божий, Той стана първороден сред нас, които по осиновяване и благодат станяхме синове Божии и се нарекохме Негови братя. Затова Той каза: Възлизам при Моя Отец и при вашия Отец (Иоан. 20:17); не казал: "при нашия Отец", а: при Моя Отец - в съответствие с природата Си, и при вашия Отец - по благодат. И при Моя Бог и вашия Бог (Иоан. 20:17); не каза: "при нашия Бог", а: при Моя Бог, ако ти с помощта на изтънчени мисли отделиш видимото от умопостижимото, и вашия Бог, като Творец и Господ [267].

[267] Св. Григорий Нисийски. Против Евномий, книга трета.

Глава 9. За вярата и кръщението

Изповядваме едно кръщение за опрощаване на грехове [268] и за вечен живот. Защото кръщението символизира смъртта на Господ (вж. Рим. 6:4). Чрез кръщението ние се погребваме с Господ (вж. Кол. 2:12), както казва божественият апостол. Следователно, както смъртта на Господ е настъпила веднъж, така трябва и да се кръстим веднъж; но да се кръстим, по думите на Господ, в името на Отца и Сина, и Светаго Духа (Мат. 28:19), като от тези думи се научаваме да изповядваме Отца и Сина, и Светия Дух. Защото онези, които, бидейки кръстени в името на Отца и Сина, и Светия Дух и научени да изповядват една Божия природа в три Ипостаси, после се прекръщават, отново разпват Христа, както казва божественият апостол. Защото ония, които веднъж са се просветили, (...) не е възможно пак да бъдат обновени за покаяние, когато те повторно разпват в себе си Сина Божий и Го хулят (Евр. 6:4, 6). А онези, които са кръстени не в името на Светата Троица, трябва да бъдат кръстени наново. Защото, макар божественият апостол да казва, че в Христа и в Неговата смърт се кръстихме (Рим. 6:3), той тук не казва, че точно такава трябва да бъде призоваването [269] при кръщението, а (казва), че кръщението е образ на Христовата смърт. Защото с трикратното потапяне кръщението символизира трите дни на гроба Господен (трите дни, прекарани от Господ в гроба). И така, да бъдеш кръстен в Христа означава да бъдеш потопен във вода с вяра в Него. Но е невъзможно да повярват в Христа онези, които не са научени да изповядват Отца и Сина, и Светия Дух. Защото Христос е Синът на Живия Бог (Мат. 16:16), Когото Отец помаза със Светия Дух, както казва божественият Давид: Твоят Бог Те помаза с елей на радост повече от Твоите съучастници (Пс. 44:8). И Исаия казва от името на Господ: Духът на Господа Бога е върху Мене, защото Господ Ме помаза (Ис. 61:1). И Господ, учейки учениците Си да призовават [270], казал: като ги кръщавате в името на Отца и Сина, и Светаго Духа (Мат. 28:19). Защото, тъй като Бог ни сътвори за нетление, а престъпниците спасителната Му заповед осъди на тление на смъртта, за да не стане злото безсмъртно, то като слезе при рабите Си като добросърдечен и като стана подобен на нас, Той чрез страданието Си ни избави от тлението; от светото Си и непорочно ребро ни изля извор (вж. Иоан. 19:34) за опрощаване на греховете: вода - за възраждане и умиване от греха и тлението, и кръв - като напитка, доставяща вечен живот. И ни даде заповеди - да се раждаме наново от вода и Дух (Иоан. 3:5) при слизане на Светия Дух върху водата чрез молитва и призоваване. Защото, тъй като човек е двусъставен - от душа и тяло, Той ни

даде и двойно очистиране - с вода и Дух - с Дух, Който възстановява в нас онова, което бе по образ и по подобие, и с вода, която с помощта на Духа очистира тялото от греха и го освобождава от тлението; с вода, символизираща смъртта, и с Дух, доставящ залог за живот [271].

Защото още в началото Дух Божий се носеше над водата (Бит. 1:2); и Писанието от дълбока древност свидетелства, че водата има очистираща сила (вж. Лев. 15:10). С вода по времето на Ной Бог уми световния грях (вж. Бит. 6:17).

С вода се очистиравал съгласно закона всеки нечист, когато дори и дрехите му бъдат изпрани с вода (вж. Лев. 15:10). Илия, като подпали с вода жертвата всесъжение, показва благодатта на Духа, съединила се с водата (вж. 3Царств. 18:32-38). И според закона почти всичко се очистира с вода. Но видимото символизира умопостижимото.

Така възраждането се извършва в душата, тъй като вярата с помощта на Духа ни прави синове на Бога, макар да сме твари, и ни довежда до първоначалното блаженство.

И така, макар опрощаването на греховете да се дава чрез кръщението еднакво на всички, благодатта на Духа се дава според силата на вярата и степента на предварителното очистиране. И така, сега чрез кръщението получаваме начатъка на Светия Дух и новото раждане става за нас начало на друг живот, печат, охрана и осветяване.

Но трябва с всички сили твърдо да се пазим чисти от скверни дела, за да не би като се върнем като псе на своята бълвотина (2Петр. 2:22), отново да станем роби на греха. Защото вярата без дела е мъртва (Иак. 2:26, 17, 20), както и делата - без вяра; истинската вяра се проявява чрез делата. Кръщаваме се в Светата Троица, защото самото кръщаване се нуждае от Светата Троица както за устройването си, така и за запазването си, и е невъзможно трите Ипостаси да не са заедно Една в Друга, тъй като Светата Троица е неразделна [272].

Първото кръщение е потопът (вж. Бит. 7:17) за унищожаване на греха. Второто, е кръщението в облака и в морето (1Кор. 10:2, 1; Изх. 13:21; 14:22), тъй като облакът е символ на Духа, а морето - на водата. Третото бе кръщението според Моисеевия закон, тъй като всеки нечист се измивал с вода и изпирал дрехите си и така влизал в стана (Лев. 16:26).

Четвъртото е Иоановото кръщение, което бе подготвително и довеждаше кръщаващите до покаяние, та да повярват в Христа. Аз ви кръщавам - казва той - с вода; но Оня, Който иде подире ми, (...) ще ви кръсти с Дух Светий и с огън (Мат. 3:11). И така, Иоан предварително очистира с вода за приемане на Духа.

Петото е Господното кръщение, с което Той Сам се кръсти. А Той се кръсти не защото Сам имаше нужда от очистиране, а с цел, като направи Свое моето очистиране, във водата да строши главите на змейовете (Пс. 73:13), да потопи греха и да погребее във водата целия стар Адам, да освети Кръстителя, да изпълни закона, да открие тайнството на Троицата, да стане за нас Образ и Пример на кръщение. И ние се кръщаваме с пълното Господне кръщение, тоест с вода и Дух. По-нататък, говори се още, че Христос кръщавал с огън; тъй като излял върху светите апостоли благодатта на Духа във вид на огнени езици, както Сам Господ казва: Иоан кръщава с вода, а вие не след много дни от днес ще бъдете кръстени с Дух Светий (Деян. 1:5) и с огън; или поради кръщението, наказващо с бъдещия огън.

Шестото е кръщението с покаяние и сълзи, което наистина е много трудно. Седмото е кръщението с кръв и мъченичество, с което и Самият Христос се кръсти заради нас (вж. Лук. 12:50; Мат. 20:22, 23); то е най-свещено и блажено и не се осквернява от последващи скверноти.

Осмото и последно не е спасително, но унищожаване порока, понеже след него порокът и грехът вече не ще имат сила; то наказва безкрайно (срв. 1Кор. 3:13).

Светият Дух слезе върху Господ в телесен вид, като гълъб, показвайки наченките на нашето кръщение и почитайки (Христовото) тяло, понеже и то, тоест тялото, вследствие на обожествяването, бе Бог. И освен това, разбира се, още в древността гълъбът благовести прекратяването на потопа (вж. Бит. 8:8-12). А върху светите апостоли Духът слиза във вид на огън (Деян. 2:2, 3), тъй като е Бог, а Бог е огън, който пояжда (Втор. 4:24).

При кръщението се употребява елей, символизиращ нашето помазване, правещ ни помазаници и възвестяващ ни Божията милост чрез Светия Дух, както и гълъбът донесъл маслиново клонче на спасилите се от потопа (вж. Бит. 8:11).

Иоан бе кръстен с това, че постави ръката си върху божествената глава на Господ, както и с кръвта си.

Кръщението не бива да се отлага, ако вярата на пристъпващите към него е засвидетелствана с дела. **Защото онзи, който пристъпва към кръщението с лукавство, по-скоро ще бъде осъден,**

отколкото да получи полза [273].

[268] Никео-Цариградски символ на вярата, член 10.

[269] Тоест тайноизвършителната формула при светото тайнство Кръщение.

[270] Тоест да произнасят тайноизвършителната формула при светото тайнство Кръщение.

[271] Св. Григорий Богослов. Първо послание до Кледоний. Св. Василий Велики. За кръщението, 1, 12.

[272] Св. Григорий Богослов. Слово 40.

[273] Св. Григорий Богослов. Слово 40.

Глава 10. За вярата

Вярата, разбира се, бива два вида. Има вяра от слушане (Рим. 10:17). Защото, като слушаме божественото Писание, вярваме в учението на Светия Дух. Тази вяра се осъществява чрез всичко, което е узаконено от Христа, тоест, когато вярваме на дело, живеем благочестиво и изпълняваме заповедите на Този, Който ни обнови. Защото, който не вярва в съответствие с преданието на съборната Църква или който чрез срамни дела влиза в общение с дявола, е неверен.

От друга страна, има и вяра, която е жива представа на онова, за което се надяваме, и разкриване на онова, що се не вижда (Евр. 11:1), или с други думи, твърда и несъмнена надежда на Божиите обещания към нас и увереност в успеха на молбите ни. Първата вяра е резултат от свободното ни разположение, а втората е един от благодатните дарове на Духа. И трябва да се знае, че чрез кръщението се обрязваме от цялото покривало, което още от раждането е лежало върху нас, и получаваме името духовни израилтяни и народ Божий.

Глава 11. За кръста и още за вярата

Словото за кръста е безумство за ония, които гинат, а за нас, които се спасяваме, е сила Божия (1Кор. 1:18). Духовният изследва всичко, а душевният човек не възприема онова, що е от Божия Дух (1Кор. 2:15, 14). Защото то е безумие за онези, които не приемат с вяра и не размишляват с вяра за благодтта и всемогъществото на Бога, а изследват божествените дела с помощта на човешки и естествени разсъждения. А всичко, което се отнася за Бога, е над природата, разума и разбирането. Защото, ако някой почне да разсъждава как и защо Бог е създал всичко от нищо и поиска да проумее това с помощта на естествени разсъждения, не ще го проумее. Такова знание е душевно и бесовско. А ако някой, ръководейки се от вярата, почне да размишлява за Божията благодт, всемогъщество, истина, мъдрост и праведност, ще намери всичко гладко и равно и пътя - прав. Защото без вяра не е възможно да се спасим (Евр. 11:6); понеже всичко - и човешко, и духовно - се основава на вярата. Защото без вяра нито земеделецът прокарва бразди по земята, нито търговецът поверява душата си на малко дърво в бурната морска бездна; без вяра и бракове не се сключват, и не се предприема нищо друго в живота. Чрез вярата разбираме, че всичко е създадено от нищо от Божието всемогъщество; чрез вярата извършваме както божествените, така и човешките дела. Вярата е нелюбопитстващо съгласие.

Всяко Христово дело и чудотворство, разбира се, е твърде велико, божествено и удивително, но най-удивителен от всичко е честният Му кръст. Защото смъртта бе победена, прародителският грях бе заличен, адът бе лишен от плячката си, бе дарено възкресение, бе ни дадена сила да презираме настоящето, и дори смъртта, бе осигурено завръщане към първоначалното блаженство, вратите на рая се отвориха, природата ни седна отдясно на Бога и ние станахме Божии чеда и наследници не чрез нещо друго, а единствено чрез кръста на нашия Господ Исус Христос [274]. Всичко това стана чрез кръста. Всички ние, които се кръстихме в Христа Исуса - казва апостолът - в Неговата смърт се кръстихме (Рим. 6:3). Всички, които в Христа се кръстихте, в Христа се облякохте (Гал. 3:27). Христос е Божия сила и Божия премъдрост (1Кор. 1:24). По този начин смъртта на Христа или кръстът ни облече в ипостасна Божия Мъдрост и Сила. А Божията Сила е словото на кръста или поради това, че чрез него ни бе разкрито Божието могъщество, тоест победата над смъртта, или поради това, че както четирите края на кръста се държат и съединяват

от неговия център, така и Божията сила крепи височината и дълбочината, дължината и ширината, тоест цялото видимо и невидимо творение [275].

Кръстът ни е даден като знак на челото, както обрязването бе дадено на Израиля; защото чрез него ние, верните, се отличаваме и разпознаваме от неверните. Той е щит и оръжие, и паметник на победата над дявола. Той е печат, за да не ни докосне Ангел погубител (Изх. 12:23), както казва Писанието. Той е ставане за лежащите, утвърждение за стоящите, опора за немощните, жезъл за пасомите, ръководство за обръщащите се, довеждане до съвършенство за преуспяващите, спасение на душата и тялото, отблъскване на всякакви злини, причина за всякакви блага, унищожаване на греха, растение на възкресението, дърво на вечния живот.

И така, трябва да се покланяме на това най-достойно за почит и наистина скъпоценно дърво, на което Христос се принесе в жертва за нас, осветено от допира до светото тяло и кръв; точно по същия начин трябва да се покланяме и на гвоздеите, копието, одеждите и светите Му жилища: яслите, пещерата, Голгота, спасителния животворящ гроб, Сион - крепостта на Църквите, както казва Богоотецът Давид: Да идем в Неговото жилище, да се поклоним пред подножието на нозете Му (Пс. 131:7). А това, че тук Давид има предвид кръста, се вижда от следващия стих: Възкресни, Господи, в Твоя покой (ст. 8 - слав.). Защото след кръста следва възкресение. И ако домът, леглото, дрехите на любимите ни хора са силно желани за нас, то колко по-силно трябва да желаем това, което принадлежи на Бога и Спасителя и посредством което сме спасени?

Покланяме се също и на изображението на честния и животворящ кръст, независимо от какъв материал е направено, като почитаме не веществото (да не бъде!), а изображението, като символ на Христа. Защото Той, правейки завещание на учениците Си, каза: Тогава ще се яви на небето знамението на Сина Човечески (Мат. 24:30), имайки предвид кръста, затова и ангелът, вестителят на възкресението, каза на жените: Вие търсите Иисуса Назарееца, разпнатия (Марк. 16:6). И апостолът казал: Ние пък проповядваме Христа разпнатия (1Кор. 1:23). Макар да има много Христосовци и Иисусовци, разпнатият е (само) един. Апостолът не казал: "прободения с копие", а: разпнатия. И така, трябва да се покланяме на знака на Христа, защото, където е знакът, там ще бъде и Самият Христос. А на веществото, от което е направено изображението на кръста - било то злато или скъпоценни камъни - не бива да се покланяме, ако се случи изображението да бъде разрушено. И така, покланяме се на всичко, което принадлежи на Бога, като отнасяме почитта към Самия Него.

Дървото на живота, посадено от Бога в рая, било предобраз на честния кръст. И тъй като смъртта влезе чрез дърво (Бит. 2 и 3 гл.), трябваше и животът и възкресението да бъдат дарени чрез дърво. Иаков, като се поклонил на върха на Иосифовия жезъл (Бит. 47:31 - според превода на 70-те), пръв изобрази кръст и благослови синовете си с кръстосани ръце (вж. Бит. 48:14), като съвсем ясно изобразил знака на кръста. Същото предизобразявали: тоягата на Моисей, която поразила морето и спасила Израиля, а фараона удавила (вж. Изх. 14:16); ръцете, протегнати кръстовидно и обръщащи в бягство Амалик (вж. Изх. 17:11); горчивата вода, направена сладка с дърво (вж. Изх. 15:25); скалата, разсечена (с тояга), от която протекла вода (вж. Изх. 17:6); жезълът, който придобил за Аарон първосвещеническо достойнство (вж. Числ. 17:8-9); змията, издигната на дърво като знаме, сякаш вече умъртвена (вж. Числ. 21:9), докато дървото спасявало онези, които поглеждали с вяра към мъртвия враг, както Христос бе прикован по плът, която не познаваше грях, заради греха. И великият Моисей казва: ще видите животът ви да виси на дърво пред очите ви (Втор. 28:66). И Исаия казва: Весден простирах ръце Си към непокорния народ, който ходеше в недобър път, по своите помисли (Ис. 65:2). О, дано ние, покланящите се на кръста, да получим дял с разпнатия Христос. Амин.

[274] Св. Кирил Иерусалимски. Catech. 1, 14).

[275] Св. Василий Велики. Тълкувание на Книга на пророк Исаия, 11 гл.

Глава 12. За покланянето на изток [276]

Покланяме се на изток не просто и не случайно. Но тъй като се състоим от видима и невидима, тоест от духовна и осезаема природа, принасяме на Твореца и двойно поклонение, както пеем и с ум, и с телесни уста, кръщаваме се с вода и Дух и се съединяваме двойно с Господа, като участваме в тайнствата и в благодатта на Духа.

И така, тъй като Бог е духовна светлина (1Иоан. 1:5) и Христос е наречен в Писанието Слънце на правдата (Мал. 4:2) и Изток (Лук. 1:78), то трябва да посветим изтока на покланянето Му. Защото всичко прекрасно трябва да се посвещава на Бога, от Когото щедро се излива всяко благо. И божественият Давид казва: Земни царства! Пейте Богу, възпявайте Господа, възлязъл на небето на небесата на изток (Пс. 67:33-34 - слав.). Писанието казва още: И насади Господ Бог рай в Едем, на изток, и там настани човека, когото създаде (Бит. 2:8), и щом той съгреша, го изгони и го засели точно срещу Рая на сладостта (Бит. 3:23 - слав.), без съмнение, на запад. И така, търсейки древната си родина и устремявайки, погледите си в посока към нея, се покланяме на Бога. И завесата и очистилицето на Моисеевата скиния са били на изток [277]. И Иудовото коляно, като най-уважавано, разполагало стана си на изток (вж. Числ. 2:3). И в забележителния Соломонов храм Господните порти се намирили на изток. Но и разпнатият Господ гледаше на запад и по този начин се покланяме, като устремяваме погледи към Него. И възнасяйки се (на небето), Той се възнасяше на изток, и така апостолите Му се поклониха, и Той ще дойде по същия начин, както Го видяха да отива на небето (Деян. 1:11), както каза и Сам Господ: Както светкавицата излиза от изток и се вижда дори до запад, тъй ще бъде пришествието на Сина Човечески (Мат. 24:27). И така, очаквайки Го, се покланяме на изток. Такова е и незаписаното предание на апостолите. Защото те са ни предали много неща, без да са ги изложили писмено [278].

[276] Св. Василий Велики счита за апостолско предание това, че християните се покланят на Бога, обръщайки се с лице на изток, и че олтарите на храмовете гледат на изток ("За Светия Дух", гл. 27).

[277] Тъй като в Лев. 16:14 (според превода на 70-те) пише: И да вземе (Аарон) от кръвта на телеца и с пръста си да поръси очистилицето на изток, св. Иоан Дамаскин считал, че завесата и очистилицето се намирили в източната част на скинията или храма. Но е известно, че мястото на очистилицето и ковчега, наречено Святая светих, се намирало от западната страна. На практика това ставало така: Аарон, обикаляйки около очистилицето, спирал с лице, обърнато към очистилицето и на изток, и поръсвал от кръвта с пръста си. Но от това съвсем не следва, че очистилицето се е намирало в източната част на скинията.

[278] Св. Василий Велики. За Светия Дух, глава 27.

Глава 13. За светите и пречисти Господни тайнства

Благият, Всеблаг и преблаг Бог, бидейки целият благодост, по безмерното богатство на благодостта Си, не изтърпя благодост, тоест природата Му, да бъде сама и никой да не участва в нея, и поради това сътвори, първо, надарени с разум небесни сили, после - видим и сетивен свят, и накрая - човека, състоящ се от разумна и сетивна природа. И така, всичко сътворено от Него по силата на самото си съществуване участва в Неговата благодост. Защото Той Самият е битие за всичко, тъй като всичко съществуващо съществува в Него (вж. Рим. 11:36) не само поради това, че Той го е създал от нищо, но и поради това, че силата Му запазва и поддържа всичко създадено от Него. Това важи особено за живите същества, които участват в Неговата благодост както поради съществуването си, така и поради участието си в живота, и най-вече за разумните същества - не само поради горепосочените причини, но и поради това, че са разумни и са малко по-близо до Него, макар Той да е несравнено над всичко [279].

Човекът, бидейки разумен и свободен, получи правото непрестанно да бъде в единение с Бога чрез собствената си воля, ако пребъдва в доброто, тоест в послушание към Създателя. Но тъй като той престъпи заповедта на Създалия го и стана подвластен на смъртта и тлението, Създателят и Творецът на нашия род поради добросърдечието Си се уподоби на нас, като стана човек във всяко отношение, освен по отношение на греха, и се съедини с нашата природа (вж. Евр. 2:17).

Понеже Той отдели за нас собствения Си образ и собственото Си дихание, но ние не го опазихме, Той приема върху Себе Си бедната ни и немощна природа, та като ни очисти, да ни избави от тлението и пак да ни направи участници в божеството Си.

Но бе необходимо не само начатъкът на нашата природа да стане участник в по-доброто, но и всеки желаещ това човек - и да се роди с второ раждане, и да се храни с нова храна, съответстваща на раждането, и по този начин да достига до мярката на съвършенството. Затова

Господ със Своето раждане или въплъщение, кръщение, страдание и възкресение освободи природата (ни) от прародителския грях, от смъртта и тлението, стана Начатък на възкресението и показа в Свое Лице път, начин и пример, та и ние, като вървим по стъпките Му, да станем чрез осиновяване това, което Той е по природа, (тоест) синове и наследници Божии и сънаследници на Христа (Рим. 8:17). И така, Той ни даде, както казах, второ раждане, та както, след като се родихме от Адам, се уподобихме на него, като наследихме проклятието и тлението, така и като се родим от Него, да се уподобим на Него и да наследим Неговото нетление, благословение и слава.

Но тъй като този Адам е духовен, трябваше и раждането, както и храната, да бъдат духовни. И понеже ние по природа сме двойствени и сложни, то трябваше и раждането да бъде двойно и храната - сложна. Затова ни е дадено раждане чрез вода и Дух, говоря за светото кръщение, а храната е Сам хлябът на живота, нашият Господ Исус Христос, слязъл от небето (Иоан. 6:35, 51). Защото Той, готвейки се да приеме доброволна смърт заради нас, в нощта, в която предаде Себе Си, завеща Новия Завет на Своите свети ученици и апостоли, а чрез тях - и на всички вярващи в Него.

В горницата на светия и славен Сион, като яде с учениците Си старозаветната пасха и като изпълни Стария Завет, Той уми нозете на учениците (вж. Иоан. 13 гл.), като с това показва символ на светото кръщение, и после, като разчупи хляба, даде им и им каза: Вземете, яжте, това е Моето тяло, за вас преломявано, за опрощаване на грехове (Мат. 26:26, 28; 1Кор. 11:24). По подобен начин, като взе чашата с вино и вода, им я даде, казвайки: Пийте от нея всички; защото това е Моята кръв на новия завет, която за мнозина се пролива за опрощаване на грехове; това правете за Мой спомен (Мат. 26:27, 28; Лук. 22:20; Марк. 14:24; 1Кор. 11:25). Защото, колчем ядете тоя хляб и пиете тая чаша, ще възвестявате смъртта на Сина Човечески и ще изповядвате Неговото възкресение, докле дойде Той (1Кор. 11:26) [280].

И така, щом като словото Божие е живо и действено (Евр. 4:12) и Господ върши всичко, що иска (Пс. 134:6); щом като Той каза: Да бъде светлина, и биде, да има твърд, тъй и стана (Бит. 1:3, 6); щом като чрез словото на Господа са сътворени небесата, и чрез духа на устата Му - цялото им войнство (Пс. 32:6); щом като небето и земята, огънят и въздухът и цялата им украса, както и това най-висше живо същество - човекът, са създадени от Господнето слово; щом като Сам Бог Слово, като пожела, стана човек и безсеменно си образува плът от чистите и непорочни кърви на светата Приснодева, то нима Той не може да направи хляба Свое тяло и виното и водата - Своя кръв? В началото Той рекъл: Да произведе земята злак, трева (Бит. 1:11), и тя чак досега след напояване от дъжд произвежда своите растения, подбуждана и подкрепяна, от Божията заповед. (Така и тук) Бог рече: Това е Моето Тяло; и това е Моята Кръв; това правете за Мой спомен; и по всесилната Му заповед става така (и ще става), докато Той дойде, защото така е казано: докле дойде Той (1Кор. 11:26); и чрез призоваване завалява дъжд за това ново земеделие - осеняващата сила на Свети Дух [281]. Защото както Бог сътвори всичко, с действието на Светия Дух, така и сега действието на Духа извършва това, което превъзхожда природата и което нищо, освен вярата, не може да побере. Как ще бъде това - пита светата Дева - когато аз мъж не познавам? (Лук. 1:34). Архангел Гавриил ѝ отговаря: Дух Светий ще слезе върху ти и силата на Всевишния ще те осени (Лук. 1:35). И ти сега питаш как хлябът става тяло Христово, а виното и водата - кръв Христова? И аз ти казвам: Светият Дух слиза и извършва това, което превъзхожда разума и мисълта [282]. Използват се хляб и вино, защото Бог познава човешката немощ, която в повечето случаи с досада се отвръща от това, което се извършва в разрез с обичайното. Затова по обичайната Си снизходителност към нас Той чрез обичайното по природа извършва това, което превъзхожда природата. И както при кръщението, понеже при хората е общоприето да се къпят с вода и да се мажат с елей, Бог съчета с елея и водата благодатта на Духа и направи кръщението баня на възраждането, така и тук, понеже хората обикновено се хранят с хляб и пият вода и вино, Той съчета с тези вещества Своето Божество и ги направи Свои тяло и кръв, та чрез обичайното и естественото да се причастим с това, което е над природата [283].

Тялото наистина се обединява с Божеството, тялото, (родило се) от светата Дева, не поради това, че възнеслото се тяло слиза от небето, а поради това, че самият хляб и вино се превръщат [284] в тяло и кръв на Бога. А ако любопитстваш по какъв начин става това, достатъчно е да чуеш, че става с помощта на Светия Дух, по подобен начин, както Господ със съдействието на Светия Дух създаде за Себе Си и в Себе Си плът от света Богородица. Не знаем нищо повече, освен това, че Словото Божие е истинно, действено и всемогъщо, а начинът (на превръщане) е неизследим. Може да се каже още и така: както хлябът чрез изяждане и виното и водата чрез изпиване по

естествен начин се превръщат в тяло и кръв на ядящия и пиещия, така и хлябът на предложението, виното и водата чрез призоваване и слизане на Светия Дух свръхестествено се превръщат в тяло и кръв Христови, и не са две, а са едно и също.

Затова за онези, които приемат (светото причастие) достойно и с вяра, то служи за опрощаване на греховете и за вечен живот, и за запазване на душата и тялото; а за причастяващите се с неверие и недостойно - за наказание и възмездие, както и смъртта на Господ стана за вярващите живот и нетление, водещ до наслаждаване на вечно блаженство; а за невярващите и убийците на Господ (тя послужи) за наказание и вечно възмездие.

Хлябът и виното не са образ на тялото и кръвта Христови (да не бъде!), а са самото обожествявано тяло на Господ [285], тъй като Сам Господ каза: Това е Моето, не образ на тяло, а тяло; и не образ на кръвта, а кръв. И преди това - на иудеите: Ако не ядете плътта на Сина Човечески и не пиете кръвта Му, не ще имате в себе си живот. Защото плътта Ми е наистина храна, и кръвта Ми е наистина - пиене. И още: Който Мене яде, ще живее чрез Мене (Иоан. 6:53, 55, 57).

Затова нека да пристъпваме с голям страх, чиста съвест и несъмнена вяра - и непременно ще получим полза, щом вярваме, без да се съмняваме. Да почетем тайнството с всяка душевна и телесна чистота, понеже то е двойствено. Да пристъпим към него с пламенно желание и като сложим ръцете си кръстообразно (пред гърдите) [286] да приемем в себе си тялото на Разпнатия! И като устремим очи, уста и чело, да се причастим с божествения въглен, та огънят на намиращата се в нас любов, възпламенен от този въглен, да изгори греховете ни и да освети сърцата ни, и причастявайки се с божествените огън да се възпламеним и обожествим. Исаия видял (разпален) въглен (Ис. 6:6); но въгленът не е обикновено дърво, а е съединено с огън (дърво); така и хлябът на общението не е обикновен хляб, а е съединен с Божеството (хляб) [287], а тялото, съединено с Божеството не е една природа; но едната е природата на тялото, а другата - природата на съединеното с нея Божество; така че едната и другата заедно не са една природа, а две [288]. Мелхиседек, свещеник на Бога Всевишни, посрещнал с хляб и вино Авраам, който се връщал след като нанесъл поражение на другоплеменници (вж. Бит. 14:18). Онази трапеза била предобраз на сегашната тайнствена трапеза, както и онзи свещеник бил образ и подобие на истинския първосвещеник Христос; защото е казано: Ти си свещеник навеки по чина Мелхиседеков (Пс. 109:4). Хлябът бил предобраз на хлябовете на предложението. Това е чистата и безкръвна жертва, която, както казал Господ чрез пророка, Му се принася от слънчев изток до запад (Мал. 1:11). Тялото и кръвта Христови влизат в състава на душата и тялото ни, без да се изчерпват, и без да се разлагат и без да попадат в червата (да не бъде!), а (влизат) в нашата същност и стават охрана, защитно средство против всякакви вреди, очистиращо от всяка сквернота [289], ако заварят в нас злато с примеси, те го очистват с огъня на съда, за да не бъдем осъдени заедно със света в бъдещия век. Защото те очистват с болести и с всякакви беди, както казва божественият апостол: Ако бихме изпитвали сами себе си, нямаше да бъдем съдени; а бидейки така съдени, от Господа се наказваме, за да не бъдем осъдени заедно със света (1Кор. 11:31, 32). И ето това означава казаното от него: "Причастяващият се с тялото и кръвта Господни недостойно яде и пие своето осъждане" (1Кор. 11:29). Очиствайки се чрез това (по този начин), се съединяваме с тялото на Господ и с Духа Му и ставаме Христово тяло.

Този хляб е начатък на бъдещия хляб, който е насъщният (ὁ ἐπιούσιος) хляб. Защото думата насъщен (ὁ ἐπιούσιος) означава или бъдещ, тоест хляб на бъдещия век, или хляб, който ядем с цел запазване на съществуването ни. Следователно и в единия, и в другия смисъл тялото Господне (еднакво уместно ще се нарича (насъщен хляб), тъй като плътта Господня е животворящ дух, понеже е зачената от животворящия Дух, а роденото от Дух е дух (Иоан. 3:6). Казвам това не за да принизя природата на тялото, а за да покажа животворността и божествеността на това (тайнство). И макар някои да са наричали хляба и виното образи на тялото и кръвта Господни, както казал например богоносният Василий, те имали предвид хляба и виното не след освещаването, а преди освещаването, като нарекли така самото приношение.

Това тайнство се нарича причастие поради това, че чрез него ставаме участници в Божеството на Иисус. То се нарича още и общение и наистина е общение, защото чрез него влизаме в общение с Христа и ставаме причастници на Неговата плът и Божество; от друга страна, чрез него влизаме в общение и се обединяваме помежду си. Защото, тъй като се причастяваме от един хляб (1Кор. 10:17), всички ставаме едно Христово тяло, една кръв и членове един на друг, като получаваме името сътелесници на Христа (Ефес. 3:6 - слав.).

Затова с всички сили да се пазим да не приемаме причастие от еретици и да не им даваме. Не давайте светинята на псетата - казва Господ - и не хвърляйте бисера си пред свинете (Мат. 7:6), за да не станем съучастници в лъжливото им учение и в осъждането им. Защото, щом (чрез причастието) действително става единение с Христа и помежду ни, то ние несъмнено се обединяваме по волята и с всички причастяващи се заедно с нас; защото това обединяване става доброволно, не без нашето съгласие. Едно тяло сме ние многото, понеже всички се причастяваме от един хляб (1Кор. 10:17), както казва божественият апостол. (Хлябът и виното) се наричат образи (ἄντίτυπα) на бъдещите не в смисъл, че не са наистина тяло и кръв Христови, а поради това, че сега ставаме участници в Божеството на Христа чрез тях, а тогава това ще става само по духовен начин - чрез съзерцаване на лика Му.

[279] Св. Григорий Богослов. Слово 45. Св. Дионисий Ареопагит. За Божиите имена, 3.

[280] Св. Иоан Златоуст. Беседа 83 на Евангелие от Матей.

[281] В Книга IV, гл. 35 св. Иринеи Лионски казва, че Евхаристията се освещава чрез призоваване на Светия Дух: "Хлябът, възприемайки призоваването на Бога, вече не е обикновен хляб, а е Евхаристия". Св. Василий Велики съобщава, че това призоваване е предадено от Христа и апостолите ("За Светия Дух", гл. 27). За значението му св. Кирил Иерусалимски казва следното: "След призоваване на Светия Дух евхаристийният хляб вече не е обикновен хляб, а тяло Христово" (Catech. 1 Myst.). Св. Иоан Златоуст казва: "Когато свещеникът стои пред светия престол с протегнати към небето ръце, призовавайки Светия Дух да слезе и да докосне предложените дарове, настъпва велико безмълвие. А когато Духът даде благодатта, когато слезе, когато докосне предложените дарове, когато видиш агнеца заклан и приготвен, тогава продължава служението си"... и т. н. (hom. in Coemeteriionomen).

[282] Св. Василий Велики. За Светия Дух, 27.

[283] Св. Григорий Нисийски. Голямо огласително слово, 37.

[284] И тук, и в hom. de Sabb. sancto св. Иоан Дамаскин следва св. Григорий Нисийски и нарича превръщането на хляба и виното в тяло и кръв Христови μεταποίησις - изменение. Сам Иоан Златоуст го нарича μεταρρυθμισις - преобразуване; св. Григорий Нисийски - и μεταστοιχειωσις - превръщане; св. Кирил Иерусалимски - μεταβολήν - превръщане, изменение. По-късно (на Запад - от първата половина на XI век, а на Изток - от XV век, от времето на Генадий, патриарх Константинополски) влязла в употреба думата μεταβάλλονται и μεταποιοῦνται - пресъществяване.

[285] В Послание до смирненци, глава 7, св. Игнатий Богоносец казва за докетите, че те "не изповядват, че Евхаристията в плътта на нашия Спасител..., която пострада за греховете ни". По подобен начин говорят за св. Евхаристия, св. Иустин Философ (Apol. 1, п. 61), св. Иринеи Лионски (Adv. haer. IV, 18, п. 4, 5, V, п. 2). Макарий Магнис, иерусалимски презвитер от III век пише: "в евхаристията участват не образ на тялото и не образ на кръвта, а "наистина тялото и кръвта Христови" (Apol. Adv. Theostenem. Ethic. lib. III fragm. in Galland. III, 541). Същото твърдят св. Кирил Иерусалимски, св. Иоан Златоуст, св. Амвросий Медиолански. Св. Софроний Иерусалимски: "Нека никой да не мисли, че тези светини са образ на тялото и кръвта Христови, но... хлябът и виното се превръщат в тяло и кръв на Христа". Такова е учението и на Вселенските събори.

[286] Виж св. Кирил Иерусалимски, cat. Mystag., 5; св. Иоан Златоуст, Беседа 3 върху Послание на св. ап. Павел до Ефесяни; Правило 101 от Трулския събор.

[287] Тук св. Иоан Дамаскин подражава на св. Кирил Александрийски, който в тълкувание на шеста глава на книгата на пророк Исаия и на други места в своите съчинения отбелязва, че този въглен бил предобраз на въплътеното Слово; както огънят, докосвайки дървото, го обхваща и прониква в него, същото разбирай и за Христа; защото Бог по неизказан начин се съедини с човешката природа.

[288] Св. Иоан Златоуст. Беседа 111 върху Послание на св. ап. Павел до Ефесяни.

[289] Св. Кирил Иерусалимски: "Свръхестественният хляб", с който същността на душата ни се храни, не преминава в червата и не се отделя от тях по естествен начин, а преминава в целия ти състав за полза на душата и тялото" (cat. 5 Myst). Св. Иринеи Лионски: "Благодарение на кръвта Христова нашата кръв се увеличава и същността на плътта ни съществува твърдо" (lib. V, с. 2). Същото казват св. Григорий Нисийски ("Огласително слово", 37), св. Кирил Александрийски (lib. IV in Joan.; lib. X).

Глава 14. За родословието на Господ и за Света Богородица

След като в предишни разсъждения казахме някои неща за светата и препрославена Приснодева и Богородица Мария и като установихме най-необходимото, а именно - че Тя в истинския смисъл на думата действително е и се нарича Богородица, сега ще допълним останалото.

Предопределена от предвечния и предзнаещ Божи съвет, представена и предвъзвестена в различни образи и думи на пророци от Светия Дух, в предопределеното време тя израсна от Давидовия корен, съгласно дадените на Давид обещания. Защото е казано: Кле се Господ Давиду в истината и няма да се отрече от нея: от плода на твоята утроба ще поставя на престола ти (Пс. 131:11). И още: Веднъж се заклек в светостта Си: ще излъжа ли Давида? Неговото семе ще пребъде вечно, неговият престол ще бъде като слънце пред Мене, навеки ще бъде твърд като луната; и верен е свидетелят на небесата (Пс. 88:36-38). И Исаия (казва): Ще покара младочка от Иесеевия пън, и клон ще израсне от неговия корен (Ис. 11:1). Светите евангелисти Матей и Лука ясно показаха, че Иосиф произхожда от Давидовото племе; но Матей извежда произхода на Иосиф от Давид през Соломон, а Лука - през Натан. И двамата обаче мълчат за родословието на Светата Дева.

Трябва да се знае, че нито при евреите, нито в божественото Писание съществувал обичай да се води родословие на жените; но имало закон, забраняващ на мъжете от едно коляно да си вземат съпруги от друго коляно (Числ. 36:7). И Иосиф, произхождайки от Давидовото коляно и бидейки праведен (божественото Евангелие свидетелства за това в негова похвала - вж. Мат. 1:19), не би се сгодил противозаконно за Светата Дева, ако Тя не произхождаше от същото коляно. Затова (за евангелистите) било достатъчно да посочат произхода (само) на Иосиф.

Трябва да се знае още, че съществувал закон, според който, ако един мъж умре бездетен, брат му трябва да се ожени за жената на починалия и да възстанови семето на брат си (вж. Втор. 25:5, 6). Затова децата, които се раждали, по прихода принадлежали, разбира се, на втория, тоест на биологичния си баща, а по закон - на починалия.

И така, Левий, който се родил от клонката на Давидовия син Натан, родил Мелхий и Пантир. Пантир родил син, наречен Варпантир. Този Варпантир родил Иоаким; Иоаким родил Света Богородица (Лук. 3:24). А от Матан, който произлязъл от клонката на Давидовия син Соломон, имал жена, от която родил Иаков. След като Матан починал, Мелхий от племето на Натан, син на Левий и брат на Пантир, се оженил за жената на Матан, майката на Иаков, и родил от нея Илий. И така, Иаков и Илий се оказали братя, които имали една и съща майка: Иаков - от племето на Соломон, и Илий - от племето на Натан. Илий, който произхождал от Натановото племе, починал бездетен; брат му Иаков, който произхождал от племето на Соломон, се оженил за жена му и възстановил семето на брат си и родил Исид. И така, Иосиф по плът е син на Иаков от Соломоновия род, а по закон - син на Илий от Натановия род.

Иоаким се оженил за светата и достохвална Анна. Но както древната Анна, която била безплодна, след молитва и обет родила Самуил (вж. 1Царств.1 гл.), така и тази след молитва и обет получава от Бога Богородица, така че тя и в това да не отстъпва по нищо на никоя от славните жени. И така, **благодатта** (защото това означава в превод името **Анна**) ражда **Господарката** (защото това означава името **Мария**, понеже, като стана Майка на Твореца, Тя наистина стана Господарка на всички твари). Тя се ражда в дома на Иоаким, който се намирал до Овчи порти, и била заведена в храма. После, засадена в Божия дом и наторена от Духа като плодovitа маслина (Пс. 51:10 - слав.). Тя стана жилище на всяка добродетел, като отстрани ума си от всяка житейска и плътска похот и по този начин запази душата и тялото си девствени, както и прилягаше на Тази, Която щеше да приеме в утробата Си Бога; тъй като Той, бидейки Свят, почива в светиите. Така Богородица се издига до святост и става свят и удивителен храм, достоен за Всевишния Бог [290].

Тъй като врагът на нашето спасение наблюдаваше девиците заради пророчеството на Исаия: Ето, Девицата ще зачене и ще роди Син, и ще Му нарекат името Емануил (Ис. 7:14), което ще рече: с нас е Бог (Мат. 1:23), то, за да може Този, Който улавя мъдрите в лукавството им (Иов. 5:13 - слав; 1Кор. 3:19 - слав.), да улови този, който винаги се хвали с мъдростта си, **Девицата бе сгодена от свещениците за Иосиф** като нов свитък, даден на онзи, който знае да чете книга (Ис. 29:11). **Този годеж бе охрана за Девицата и заблуди наблюдаващия девиците.**

Когато се изпълни времето (Гал. 4:4), при нея бе пратен ангел Господен с благовестие за зачеването на Господ. Така Тя зачена Сина Божий, ипостасната Сила на Отца, не от похот плътска,

нито от похот мъжка (Иоан. 1:13), тоест не чрез съвкупление и не от семе, а по благоволение на Отца и със съдействието на Светия Дух. Тя послужи за това - Творецът да стане твар и Създателят - създание и Синът Божий и Бог да се въплъти и въчовечи от пречистата й и непорочна плът и кърви, изплащайки с това прамайчиния [291] дълг. Защото, както онази бе образувана от Адам без съвкупление, така и **тази произведе новия Адам**, роден в съответствие с природния закон за износването на плода в утробата и (същевременно) със свръхестествено раждане. Защото без баща от жена се ражда Този, Който се роди от Отца без майка; това, че Той се ражда от жена, е в съответствие с природния закон, а това, че се ражда без баща, превъзхожда естествените закони на раждането; това, че се ражда в обичайното време - след като минат девет месеца, в началото на десетия - е в съответствие със закона за износването на плода в утробата, а това, че е безболезнено, превъзхожда закона на раждането. Защото то (раждането) не бе предшествано от удоволствие и затова не бе съпроводено с болки, съгласно думите на пророка: Още не бе изпитала родилни мъки, и роди; преди да бяха настъпили болките й, роди син (Ис. 66:7) [292].

И така, от Нея се роди въплътилият се Син Божий, не богоносен човек, а въплътилият се Бог; помазан не с действие като пророк, а с присъствието на целия Помазващ, така че Помазващото стана човек, а помазаното - Бог, не в резултат на изменение на природата, а в резултат на ипостасно съединение. Защото Един и Същ бе и Помазващ и Помазван: като Бог - помазващ Самият Себе Си - като човек. Затова, как да не е Богородица тази, която роди въплътилия се от Нея Бог? Действително, в истинския смисъл на думата наистина е Богородица, Господарка и Владетелка на всички твари, след като стана робиня и Майка на Твореца. И Господ както след зачеването Си запази заченалата (Го) девица, така и след раждането запази девствеността й ненакърнена, след като само Той мина през нея и я запази затворена (Иез. 44:2). Зачеването се извърши чрез слуха, а раждането - по обичайния за раждащите се начин, макар някои да фантазират, че Той бил роден уж през хълбока на Богородица. Защото за Него не бе невъзможно и да мине през врата, без да повреди печатите й. И така, Приснодевата и след раждането си остава Дева, която до смъртта си не е познала мъж. Защото, макар да е написано: И не познаваше я, докле тя роди своя първороден Син (Мат. 1:25), трябва да се знае, че първороден син е този, който е роден пръв, дори и да е единороден [293]. Защото думата първороден означава този, който се е родил пръв, но не посочва, че непременно са се родили и други. А думата докле (докато) показва предварително определен срок от време, но не изключва и това, което ще се случи и след него. Защото Господ казва: Ето, аз съм с вас през всички дни до свършека на света (Мат. 28:20), не в смисъл, че възнамерява да се раздели (с нас) след свършека на света; защото божественият апостол казва: и така винаги с Господа ще бъдем (1Сол. 4:17), тоест след всеобщото възкресение.

А и как Родилата Бога, която от последвалото след това от опит се е убедила в чудото, би допуснала съединение с мъж? Не! За здравомислещия ум не е присъщо дори и да помисли такова нещо, а камо ли да го направи.

Но Тази блажена и удостоена със свръхестествени дарове понесе мъките, които избягна при раждането, по време на страданието (на Сина Си), когато майчината жалост разкъсваше утробата й и помисли раздираха като меч (душата й), когато видя как Този, Когото Тя чрез раждането разпозна като Бог, бива умъртвяван като злодей. Точно това означават думите: И на сама тебе меч ще пронизе душата (Лук. 2:35). Но радостта от възкресението, възвестяваща, че Този, Който умря по плът, е Бог, премахва тази скръб.

[290] Св. Григорий Нисийски. Слово на Рождество Христово.

[291] Тоест Евиния.

[292] Св. Григорий Нисийски. Слово на Рождество Христово.

[293] Тоест единствен.

Глава 15. За почитането на светиите и на техните мощи

Трябва да почитаме светиите като Христови приятели, като Божии чеда и наследници, както казва евангелист Иоан Богослов: А на всички, които Го приеха (...) даде възможност да станат чеда Божии (Иоан. 1:12). Защото те вече не са роби, а са синове. Ако пък са чеда, те са и наследници:

наследници Божии, а сънаследници на Христа (Рим. 8:17). И Господ в своите Евангелия казва на апостолите: Вие сте Ми приятели. Не ви наричам вече слуги, защото слугата не знае, що върши господарят му (Иоан. 15:14, 15). Щом като Творецът и Господ на всичко се нарича Цар на царете, Господар на господарите и Бог на боговете (Откр. 19:16; Пс. 49:1), то без съмнение и светиите са богове, господари и царе. Техният Бог е и се нарича Бог, Господ и Цар. Аз съм - казва Той на Моисей - Бог Авраамов, Бог Исааков и Бог Иаковов (Изх. 3:6). Бог постави и самия Моисей за Бог на фараона (Изх. 7:1). Наричам ги богове, царе и господари не по природа, а поради това, че царували и господаруваха над страстите и запазиха неповредено подобие на Божия образ, по което и бяха сътворени (защото и образът на царя се нарича цар), а също и поради това, че по собствена воля се съединиха с Бога, приеха Го в сърцето си и в резултат на участието си в Него станаха по благодат това, което Той е по природа. Следователно как да не почитаме тези, които получиха името Божии слуги, приятели и синове? Защото честта, оказвана на най-усърдните сътрудници, е доказателство за отношението към общия Господар [294].

Светиите станаха съкровищници и чисти жилища на Бога: Ще се поселя в тях и ще ходя между тях - казва Бог - Ще им бъда Бог, а те ще бъдат Мой народ (2Кор 6:16). Душите на праведните са в Божия ръка и смъртта няма да ги докосне (Прем. 3:1), казва божественото Писание. Защото смъртта на светиите е по-скоро сън, отколкото смърт. Те се потрудиха и ще бъдат живи докрай (срв. Пс. 48:9, 10 - слав.). И скъпа е в очите на Господа смъртта на Неговите свети (Пс. 115:6). И наистина, може ли да има нещо по-скъпо от това - да бъдеш в Божията ръка? Защото Бог е живот и светлина и намиращите се в Божията ръка пребивават в живот и светлина.

А за това, че чрез ума Бог обитава и в телата им, споменава и апостолът: Или не знаете, че тялото ви е храм на Духа Светаго, Който живее във вас? (1Кор. 6:19). А Господ е Духът (2Кор 3:17). И ако някой разори Божия храм, него Бог ще разори (1Кор. 3:17). Затова, как да не почитаме одушевените Божии храмове, одушевените Божии жилища? Светите са живи и с дръзновение стоят пред Бога.

Владиката Христос ни дари мощите на светиите като спасителни извори, от които многообразно се изливат благодеяния и блика миро от благоухание. И нека никой не се съмнява (в това)! Защото щом като по Божия воля в пустинята бликнала вода от здравата и твърда скала (вж. Изх. 17:6), когато Бог пожелал това, а за жадния Самсон - и от магарешка челюст (вж. Съд. 15:18, 19) [295], то няма е невероятно, че от мъченически мощи изобилно изтича благоуханно миро? По никакъв начин, поне за онези, които знаят за Божието могъщество и за това, с каква чест Той удостоява светиите.

Съгласно закона, всеки, който докосне мъртвец, е нечист (вж. Числ. 19:13); но светиите не са мъртви. Защото след като Този, Който е Самият Живот и Причината за живота, бе причислен към мъртвите, вече не наричаме починалите с надежда за възкресение и с вяра в Него мъртви. А и как може мъртво тяло да чудотвори? Как чрез него биват изгонвани демони, болести биват обръщани в бягство, немощни биват излекувани, слепи проглеждат, прокажени се очистват, изкушения и скърби се прекратяват и всяко добро деяние от Отца на светлините (Иак. 1:17) слиза чрез тях върху онези, които просят с несъмнена вяра? Колко много би се потрудил, за да намериш ходатай, който да те заведе при смъртния цар и да каже пред него добри думи за теб? Затова няма не бива да почитаме ходатаите за целия човешки род, които отправят към Бога молитвите си за нас? Да, разбира се, трябва да ги почитаме, като издигаме храмове на Бога в тяхна чест, принасяме дарове, почитаме дните на паметта им, и се веселим (тогава) духовно, така че веселието ни да е в тон с тези, които са ни събрали, и да се стремим да им угаждаме, вместо да ги дразним. Защото това, с което (хората) угаждат на Бога, е приятно и на Неговите угодници, а това, което оскърбява Бога, оскърбява и съратниците Му. Нека ние, верните, да почетем светиите с псалми и славославия и с песни духовни (Ефес. 5:19), със сърдечно съкрушение и милосърдие към нуждаещите се, което е и най-благоугодно на Бога. Да им издигаме паметници и видими изображения и чрез подражаване на техните добродетели сами да станем техни одушевени паметници и изображения. Да почитаме Богородица като Божия Майка в истинския смисъл на думата и в действителност; пророк Иоан - като Предтеча и Кръстител, апостол и мъченик, защото, както каза Господ, между родените от жени не се е явил по-голям от Иоана Кръстителя (Мат. 11:11), и той бе първият проповедник на Божието царство. (Да почитаме) апостолите като братя на Господа, очевидци и служители на Неговите страдания, които Бог Отец предузна и предопредели да бъдат сходни с образа на Сина Му (Рим. 8:29), първо апостоли, второ пророци, трето учители, други пастири (1Кор. 12:28; Ефес. 4:11). (Да почитаме) Господните мъченици, избрани от всеки чин, като Христови воители, изпили

Неговата чаша и кръстили се с кръщението на животворящата Му смърт, като участници в Неговото страдание и слава, чийто началник е Христовият архидякон, апостол и първомъченик Стефан. (Да почитаме) светите наши отци, богоносните подвижници, изтърпели по-продължителното и по-тягостно мъченичество на съвестта, които се скитаха в овчи и кози кожи, лишавани, оскърбявани и измъчвани (тия, за които светът не беше достоен), скитаха се по пустини и планини, по пещери и земни пропасти (Евр. 11:37, 38). (Да почитаме) живелите преди благодатта пророци, патриарси, праведници, предвъзвестили Господнето пришествие. Като имаме пред очи свършека на живота на всички тези (светии), да подражаваме на вярата им (Евр. 13:7), на любовта, надеждата, начина им на живот, на твърдостта в страданията, на търпението им дори до кръв, та и ние да получим заедно с тях венци на славата.

[294] Св. Василий Велики. Беседа на свети Четиридесет мъченици.

[295] Текстът в Съд. 15:19 трябва да се разбира не в смисъл, че изворът бликнал от самата челюст, тъй като Писанието казва, че този извор съществува и до днес и се нарича извор на молещия се. Иосиф Флавий (lib. V, Ant. Cap. 10) казва следното по този въпрос: "Бог, склонен от неговите молитви, направил така, че от една скала да бликне извор с обилна приятна вода, вследствие на което Самсон нарекъл тази местност Лехи (Челюст)".

Глава 16. За иконите [296]

Понеже някои ни упрекуват, че се покланяме и почитаме изображението на Спасителя и на нашата Владичица, както и на другите светии и Христови угодници, нека чуят, че Бог в началото сътвори човека по Свой образ (Бит. 1:27). И така, защо се покланяме един на друг, ако не поради това, че сме сътворени по Божий образ? Защото, както казва богоречивият и силен в тълкуванието на божествените въпроси Василий, "честта, въздавана на изображението, преминава върху първообраза". А първообраз е това, чийто образ се отпечатва, от което се получава копие [297]. Защо Моисеевият народ отвсякъде се покланял на скинията (Изх. 33:10), която носела образа и вида на небесните неща, дори повече от цялото творение? Наистина, Бог казва на Моисей: Гледай да направиш всичко по образа, който ти бе показан на планината (Евр. 8:5; Изх. 25:40). А нима и херувимите, които осенявали очистилицето (Изх. 25:18), не били дело на човешки ръце? А забележителният храм в Иерусалим? Не бе ли той ръкотворен и не бе ли построен чрез човешко изкуство (вж. 3 Царств. 6 гл.) [298].

Божественото Писание осъжда онези, които се покланят на кумири и принасят жертви на демони. Елините принасяли жертви; и иудеите извършвали жертвоприношения; но елините - на демоните, а иудеите - на Бога. И жертвоприношението на елините било осъдено и отхвърлено, а жертвата на праведните била напълно угодна на Бога. Защото Ной принесе жертва и помириша Господ приятно благоухание (Бит. 8:21), одобрявайки благоуханието на благоразположението и любовта към Него. А езическите кумири, които представлявали изображения на демони, били отхвърлени и забранени.

Освен това кой може да създаде подобие на невидимия, безтелесен, неописуем и безвиден Бог? Така че да се придава форма на Божеството е крайно безумие и безчестие. Затова в Стария Завет не се употребявали икони. Но тъй като Бог по Своето добросърдечие, заради нашето спасение, наистина стана човек, не така, както някога се явил на Авраам във вид на човек, и не както се явявал на пророците, а по същество и действително стана човек, живя на земята, общуваше с хората (срв. Варух. 3:38), вършеше чудеса, пострада, бе разпнат, възкръсна, възнесе се; и всичко това се случи в действителност, бе видяно от хората и бе записано за наш спомен и за поука на тези, които тогава още не се бяхме родили, та без да видим, а като чуем и повярваме, да постигнем Господнето блаженство. Но тъй като не всички са грамотни и не всички имат свободно време за четене, отците са решили, всичко това, подобно на някои славни подвизи, да бъде рисувано на икони за кратко напомняне. Извън всяко съмнение, дори в момента да не мислим за страданията на Господа, щом видим изображението на Христовото разпятие, ще си спомним за спасителното страдание, и като коленичим, се покланяме не на материала, а на Изображения, както се покланяме не на материала, от който е изработено Евангелието, и не материала, от който е изработен кръстът, а на това, което е изобразено чрез тях. Защото в противен случай по какво би се различавал кръст с Христово изображение от кръст без такова изображение? Същото важи и за

Божията Майка. Защото честта, оказвана на Нея, се въздава на Въплътилия се от Нея. По подобен начин и доблестните подвизи на светите мъже ни подтикват към мъжество, към съревнование, към подражаване на тяхната добродетел и към прославяне на Бога. Защото, както казахме, честта, въздавана на усърдните съработници, доказва любовта към общия Владика, и честта, въздавана на образа, преминава върху първообраза. И това е неписано предание, каквото е и преданието за покланянето на изток, за покланянето на кръста и за много други подобни неща [299].

Разказва се, че когато царят на град Едеса Авгар изпратил един художник да нарисува достоверно изображение на Господа, и когато художникът не бил в състояние да направи това поради сияещия блясък на лицето Му, Сам Господ допрям парче плат до божественото Си и животворящо лице, отпечатал образа Си върху парчето плат и при тези обстоятелства го изпратил на силно желаещия Авгар.

А за това, че апостолите са ни предали твърде много неща, без да са ги изложили писмено, свидетелства Павел, апостолът на езичниците: И тъй, братя, стойте и дръжте преданията, които научихте било чрез наше слово, било чрез наше послание (2Сол. 2:15). Той пише и до коринтяни: Похвалявам ви, братя, че ме помните за всичко и дръжте преданията тъй, както съм ви ги предал (1Кор. 11:2).

[296] Съдържанието на тази глава е съкращение на написаното от св. Иоан Дамаскин в "Три слова против отхвърлящите светите икони". Преди св. Иоан Дамаскин, през VII век, Леонтий, епископ на Неапол в Кипър, защитавал със същите аргументи иконопочитанието в полемика с иудеите.

[297] Буквално: производно.

[298] Св. Василий Велики. За Светия Дух, 18.

[299] Св. Василий Велики. Беседа на свети Четиридесет мъченици и за Светия Дух, 18, 27.

Глава 17. За Писанието

Един е Бог, възвестяван и в Стария, и в Новия Завет, възпяван и прославян в Троица, както е казал Господ: Не да наруша съм дошъл, а да изпълня (Мат. 5:17). Защото Той извърши нашето спасение, заради което е дадено цялото Писание и цялото тайнство. И още: Изследвайте Писанията, защото (...) те са, които свидетелствуват за Мене (Иоан. 5:39). И апостолът е казал: Бог, след като в старо време много пъти и по много начини говори на отците чрез пророците, в последните тия дни говори ни чрез Сина (Евр. 1:1, 2). Следователно законът и пророците, евангелистите и апостолите, пастирите и учителите - всички са говорили чрез Светия Дух.

Затова цялото Писание е боговдъхновено и несъмнено е полезно (2Тим. 3:16). Оттук следва, че да се изследва Божественото Писание е прекрасно и душеполезно дело. Защото, както дървото, посадено край водни потоци (Пс. 1:3), така и душата, напоявана с божественото Писание, израства и дава плода си в свое време - православна вяра, и се украсява с вечнозелени листа, тоест с богоугодни дела. Защото Свещеното Писание ни настройва и към добродетелни постъпки, и към чисто съзерцание. В него намираме призив към всяка добродетел и предпазване от всеки порок. Затова, ако бъдем ревностни в изследването, ще получим и много знания. Защото с усърдие, труд и с помощта на даващия благодат Бог всичко се постига. Защото всеки, който иска, получава, и който търси, намира, и на тогоз, който хлопа, ще се отвори (Лук. 11:10). Затова нека хлопаме на прекрасния рай на Писанието, благоухаен, пресладък и разкошно цъфтящ рай, звучащ край ушите ни с разнообразни гласове на духовни богоносни птици, трогващ сърцето ни - утешаващ скръбното, укротяващ гневното и преизпълващ с вечна радост, настаняващ ума ни на блестящите от злато и пресветли рамене на божествена гълъбица (Пс. 67:14) и на нейните блестящи криле възнасящ (го) към Единородния Син и Наследник на Лозаря на духовното лозе (вж. Мат. 21:38) и чрез Него завеждащ (го) при Отца на светлините (Иак. 1:17). Но да хлопаме не мимоходом, а упорито и ревностно; и да не се уморяваме, хлопайки! Защото само при тези условия раят на Писанието ще ни се отвори. Ако, след като прочетем веднъж и два пъти, не разберем прочетеното, да не униваме, а да останем твърди, да търсим, да питаме. Защото е казано: Попитай баща си - и той ще ти обади, старците си - и те ще ти кажат (Втор. 32:7), тъй като не у всички има това знание (1Кор. 8:7). Да черпим от райския извор непресъхваща и пречиста вода, която тече в живот вечен (Иоан. 4:14)! Да се наслаждаваме ненаситно! Защото Писанието притежава неизчерпаема благодат. Ако можем да получим нещо полезно за себе си от външни писания, то и това не е забранено. Само

намира неотклонно в ума, мъдростта - също, силата - в силното, сиянието - в светлината, изливайки се от тях [300].

Четвъртият вид изрази показват, че Христос е от Отца, като Негова Причина, например:

Моят Отец е по-голям от Мене (Иоан. 14:28).

Защото от Отца Той има битие и всичко, което има; битие - чрез раждане, а не чрез създаване:

Излязох от Отца и дойдох (Иоан. 16:28); и:

Аз живея чрез Отца (Иоан. 6:57).

Всичко, което има, го има не чрез отделяне и не чрез научаване, а като от Причина, например:

Синът нищо не може да твори Сам от Себе Си, ако не види Отца да твори (Иоан. 5:19). Защото, ако няма Отец, няма и Син. Синът е от Отца, в Отца и заедно с Отца, а не след Отца.

По същия начин и това, което върши, Той го върши от Отца и заедно с Него; защото волята, действието и силата на Отца, Сина и Светия Дух са едни и същи, а не подобни [301].

Петият вид изрази посочват, че желанието на Отца се изпълнява чрез действието на Сина, но не като чрез инструмент или слуга, а като чрез същността и ипостасно Негово Слово,

Мъдрост и Сила, защото в Отца и Сина се съзерцава едно движение; например:

всичко чрез Него стана (Иоан. 1:3);

прати Своето слово, изцели ги (Пс. 106:20);

за да повярват, че Ти си Ме пратил (Иоан. 11:42).

Шестият вид изрази (се употребяват за Христа) пророчески. Едни от тях говорят за бъдещето, като например:

иде нашият Бог (Пс. 49:3);

и думите на Захария: Ето, твоят Цар иде при тебе (Зах. 9:9),

както и на Михей: Ето, Господ излиза от Своето място, ще слезе; и ще стъпи върху земните височини (Мих. 1:3).

А други говорят за бъдещето като за минало; например:

Този е нашият Бог.

След това Той се яви на земята и живя между хората (Варух. 3:36, 38);

Господ ме имаше за начало на Своя път, преди Своите създания (Притч. 8:22);

затова, Боже, Твоят Бог Те помаза с елей на радост повече от Твоите съучастници (Пс. 44:8), и други.

Изразите, отнасящи се за Христа преди съединението (на природите) могат да се отнасят за Него и след съединението; а тези, които са използвани за Него след съединението, са напълно неприложими преди съединението, освен само пророчески, както вече казахме. Изразите, отнасящи се за Христа при съединението (на природите), са три вида.

Когато говорим, (изхождайки от представата) за висшата част (на съществото Му), то говорим за обожествяване на плътта, за съединението ѝ с (предвечното) Слово и превъзнасянето ѝ и т. н., като (с това) показваме богатството, дадено на плътта чрез съединяването ѝ и тясната ѝ връзка с превисокия Бог Слово.

А когато (изхождаме от представата) за нисшата част, говорим за възплъщение на Бог Слово, въчовечаване, лишения, бедност, унижения. Защото това и други подобни неща се приписват на Бог Слово вследствие на съединяването Му с човешката природа.

А когато (имаме предвид) и двете части заедно, говорим за съединение, общение, помазване, тясна връзка, сходство по образ (вж. Рим. 8:29), и др. Въз основа на третия вид изрази се употребяват и предишните два. Защото чрез съединението се показва какво има всяка (природа) от съприкосновението и тясното съединяване с другата. Така например казваме, че вследствие на ипостасното съединяване плътта се обожестви, стана Бог, съучастница по Божество на Словото, а Бог Слово се възплъти, стана човек и бе наричан твар и бе назван последен (Ис. 62:2 - гр.), не защото двете природи са се слели в една сложна природа, тъй като е невъзможно, в една природа едновременно да има противоположни природни свойства, а поради това, че двете природи се съединиха ипостасно и взаимно проникват една в друга неслитно и неизменно. А проникването стана не откъм плътта, а откъм Божеството; защото е невъзможно плътта да проникне през Божеството, но Божествената природа, веднъж проникнала през плътта, даде и на плътта

неизказано проникване в Божеството, което и наричаме съединение [302].

Трябва да се знае, че и в първия, и във втория вид изрази, употребявани за Христа при съединението, се забелязва взаимност. Защото, когато говорим за плътта, говорим за обожествяване, съединение със Словото, превъзнасяне и помазване. Всичко това произлиза от Божеството, но се съзерцава по отношение на плътта. А когато говорим за Словото, говорим за лишения, възплъщение, възчовечаване, унижения и т. н.; всичко това, както казахме, се пренася от плътта към Словото и Бога, тъй като Самият Той доброволно изтъпя това.

Изразите, употребявани за Христа след съединението, са три вида.

Първият вид изрази посочват Божествената Му природа, например:

Аз съм в Отца и Отец е в Мене (Иоан. 14:10);

Аз и Отец едно сме (Иоан. 10:30).

И всичко, което Му се приписва преди възплъщението, може да Му бъде приписано и след него, с изключение на това, че (преди възплъщението) Той не бе приел плътта и нейните природни свойства.

Вторият вид изрази посочват човешката Му природа, например:

Защо искате да Ме убие (Иоан. 7:19),

Мене, Човека, Който ви каза истината (Иоан. 8:40);

и: тъй трябва да се издигне Син Човеческий (Иоан. 3:14), и т.н.

Това, което се казва или е написано за думите и делата на Христос Спасителя като човек, (се подразделя) на шест вида.

Той вършел и говорел някои неща в съответствие с човешката природа, за целите на домостроителството; тук се отнасят: раждането от Девица, израстването и преуспяването с минаване на годините, гладът, жаждата, умората, сълзите, сънят, приковаването с гвоздеи (към кръста), смъртта и други подобни неща, всичко, което представлява естествени и непорочни страсти. Макар при всички тези състояния да е налице съединение на Божията с човешката природа, се вярва, че всичко това наистина принадлежи на тялото, тъй като Божеството не е претърпяло нищо такова, а чрез това само е уреждало нашето спасение.

Други неща са казани или извършени (от Христа) само за пред хората, както например, когато попитал за Лазар: Де сте го положили? (Иоан. 11:34), когато отишъл при смоковницата (вж. Иоан. 8:59); когато се молел (вж. Иоан. 11:41); когато си дал вид, че искал да върви по-нататък (Лук. 24:28). Той нямал нужда от тези и от други подобни неща нито като Бог, нито като човек, а постъпвал по човешки според обстоятелствата, където нуждата и ползата изисквали това. Така например Той се молел, за да покаже, че не е противник на Бога, почитайки Отца като Своя Причина; питал не защото не знаел, а за да покаже, че бидейки Бог, наистина е и човек; бягал, за да ни научи да не се излагаме безразсъдно на опасности и да не се оставяме на произвола на другите [303].

Трети вид неща са казани поради усвояване и относително, например:

Боже Мой! Боже Мой! Защо си Ме оставил? (Мат. 27:46);

и: Оногова, Който не знаеше грях, Той за нас Го грях направи (2Кор 5:21);

и: стана заради нас клетва (Гал. 3:13);

и: Сам Синът ще се подчини на Оногова, Който Му бе всичко подчинил (1Кор. 15:28).

Защото Той никога не е бил изоставян от Отца нито като Бог, нито като човек; никога не е бил нито грях, нито клетва и няма нужда да се подчинява на Отца. Защото като Бог Той е равен на Отца и нито е враждебен спрямо Него, нито Му е подчинен; а като човек никога не е бил непослушен към Родителя, та да има нужда от подчиняване. Следователно Той казал това, усвоявайки нашето лице и поставяйки се наравно с нас. Защото ние бяхме виновни за грях и проклетие, понеже бяхме непокорни и непослушни, и затова бяхме изоставени (от Бога) [304].

Четвърти вид неща (се говорят за Исус Христос) поради мислено разделяне. Така, ако мислено разделим това, което в действителност е неразделимо, тоест плътта от Словото, то Той се нарича роб и незнаещ; защото имаше и робска и незнаеща природа, и ако плътта Му не бе съединена с Бог Слово, би била робска и незнаеща; но поради ипостасното съединение с Бог Слово тя не бе незнаеща. В този смисъл Той наричаше Отца Своя Бог [305].

(Христос говорел и вършел) пети вид неща, за да ни разкрие Себе Си и да укрепи вярата ни; например:

Прослави Ме Ти, Отче, у Тебе Самия със славата, що имах у Тебе преди свят да бъде (Иоан. 17:5)!

Защото Той бе и е прославен; но славата Му не ни бе открита и удостоверена.

(Тук се отнасят също) и думите на апостола: и открил се за Син Божий чрез силата на чудесата, по духа на освещението, чрез възкресението от мъртвите (Рим. 1:4). Защото чудесата, възкресението от мъртвите и идването на Свети Дух разкриха и свидетелстваха пред света, че Той е Син Божий.

(Тук се отнасят също) и думите: Той преуспяваше в мъдрост и благодат (Лук. 2:52) [306].

(Накрая, Той говорел) шести вид неща от името на иудеите и причислявайки се към тях, както например казва на самарянката:

Вие се кланяте на това, което не знаете, а ние се кланяме на това, което знаем, защото спасението е от иудеите (Иоан. 4:22).

Третият вид изрази (употребявани за Христа след съединението на природите) показва единната Ипостас, като (същевременно) посочва и двете природи, например:

Аз живея чрез Отца, (...) и който Мене яде, ще живее чрез Мене (Иоан. 6:57),

Аз отивам при Отца Си и няма вече да Ме видите (Иоан. 16:10).

Също: не биха разпнали Господа на славата (1Кор. 2:8).

Още: Никой не е възлязъл на небето, освен слезлия от небето Син Човеческий, Който пребъдва на небето (Иоан. 3:13), и т.н.

Едни от изразите (употребявани за Христа) след възкресението, Му прилягат като на Бог, например:

като ги кръщавате в името на Отца и Сина, и Светаго Духа (Мат. 28:19), тоест в името на Сина като Бог.

И още: и ето, Аз съм с вас през всички дни до свършека на света (Мат. 28:20), и т.н., защото, като Бог, Той винаги е с нас.

А други Му прилягат като на човек, например:

хванаха се за нозете Му (Мат. 28:9);

и още: и там ще Ме видят (Мат. 28:10), и т.н.

Изразите, употребявани за Христа след възкресението са различни видове.

Едни, макар наистина да Му прилягат, (Му прилягат) не по природа, а по домостроителство (на спасението) като доказателство за това, че е възкръснало същото тяло, което пострада; (тук се отнасят): раните, употребата на храна и напитки след възкресението.

Други Му прилягат по природа; например: преминаване без затруднение от едно място на друго, преминаване през затворени врати.

Трети (изразяват направеното от Него само) за пред нас, например: показваше вид, че иска да върви по-нататък (Лук. 24:28).

Четвърти прилягат едновременно и на двете природи, например:

Възлизам при Моя Отец и при вашия Отец и при Моя Бог и вашия Бог (Иоан. 20:17);

също ще влезе Царят на славата (Пс. 23:7);

още: седна отдясно на престола на величието във висините (Евр. 1:3).

Пети пък Му прилягат като Поставащ се наравно с нас при мислено разделяне (на природите една от друга), като например:

Моя Бог и вашия Бог (Иоан. 20:17).

И така, всичко възвишено трябва да се приписва на безстрастната и безтелесна Божия природа, а всичко унижено - на човешката, а пък всичко общо - на сложната природа, тоест на единия Христос, Който е Бог и човек; и трябва да се знае, че и двете принадлежат на нашия Господ Иисус Христос. Защото, като знаем какво е присъщо за всяка природа и като виждаме, че присъщото за едната и за другата природа се извършва от Един, ще вярваме правилно и не ще сгрешим. От всичко това се вижда разликата между съединените природи и това, че, както казва божественият Кирил [307], Божеството и човечеството по природно качество не са едно и също. Но при все това един е Син и Христос, и Господ; и тъй като Той е един, едно е и Лицето Му, защото ипостасното съединение по никакъв начин не се разделя от това, че се установява различие между природите.

[300] Св. Кирил Александрийски. Съкровище, 34.

[301] Св. Григорий Богослов. Слово 29.

[302] Св. Григорий Богослов. Слово 32.

[303] Св. Григорий Богослов. Слово 29.

[304] Св. Григорий Богослов. Слово 29.

[305] Св. Григорий Богослов. Слово 29.

[306] Св. Иоан Златоуст. Първа беседа върху Послание на св. ап. Павел до Римляни.

[307] Epist. apologetica ad Acacium Melitinae episcopum.

Глава 19. За това, че Бог не е Причина за злото [308]

Трябва да се знае, че за Божественото Писание е обичайно да нарича Божието допущение Негово действие, както например, когато апостолът казва в Посланието до Римляни: Или грънчарят не е властен над глината, та от едно и също месиво да направи един съд за почетна употреба, а друг - за долна? (Рим. 9:21). Разбира се, Сам Бог върши и едното, и другото, понеже е единственият Създател на всичко; но съдове за почетна или за долна употреба ни прави не Той, а собствената свободна воля на всеки. Това се вижда от казаното от същия апостол във Второ послание до Тимотей: В голяма къща има не само златни и сребърни съдове, а и дървени и глинени; и едни са за почетна употреба, а други - за долна. И тъй, ако някой се очисти от тия, той ще бъде почетен съд, осветен, приспособен за употреба на Господаря и приготвен за всяко добро дело (2Тим. 2:20, 21). Ясно е, че очистването става доброволно, защото апостолът казва: ако някой се очисти. Съответно на това, ако някой не се очисти, ще бъде съд за долна употреба, безполезен за Господаря и заслужаващ да бъде счупен. Така че този израз, както и следният: Бог затвори всички в непокорство (Рим. 11:32), и следният: Бог им даде дух на безчувствие, очи - да не виждат и уши - да не чуват (Рим. 11:8) - всичко това трябва да се разбира не в смисъл, че Сам Бог го е извършил, а в смисъл, че Бог само го е допуснал, тъй като доброто дело само по себе си е независимо и свободно от принуда.

Следователно за божественото Писание е присъщо да говори за Божието допущение като за Негови действия и постъпки. Но дори и когато казва, че Бог твори тъмнина (вж. Ис. 45:7), и че в никой град не става злополука, която да не е допуснал Господ (Ам. 3:6), то не показва, че Бог е причина за злото. Защото думата зло се разбира двояко и има две значения; понякога тя означава нещо, което е зло по природа и е противно на добродетелта и на Божията воля, а понякога означава нещо, което е зло и тягостно само за нашите възприятия, тоест (означава) скърби и беди; те, бидейки тягостни, само изглеждат зли, а всъщност са добри, тъй като за разбиращите те са причина за обръщане и спасение. Тъкмо за тях Писанието казва, че са от Бога.

Впрочем трябва да отбележим, че причината и за това зло сме самите ние, тъй като злото неволно се ражда от доброволни злини [309].

Трябва да се знае и това, че за Писанието е обичайно да говори за неща, които следват едно след друго, като за намиращи се в причинно-следствена връзка, както например: пред Тебе едническият съгрешил и лошо пред Твоите очи извършил; тъй че Ти си прав в Твоята присъда и чист в Твоя съд (според превода на 70-те: и ще победиш, когато настъпи време за съд) (Пс. 50:6). Защото съгрешилият е съгрешил не с цел Бог да победи, както и Бог не се нуждае от нашия грях, за да се покаже като Победител. Защото като Създател, непостижим, несътворен, имащ природна а не заимствана слава, Той несравнимо превъзхожда и побеждава всички, дори и несъгрешаващите. Но (това е казано в смисъл), че когато съгрешаваме, Той не е несправедлив, а като проявява гняв и прощава на каещите се, става Победител на нашето зло. Впрочем ние грешим не с тази цел, а защото така се случва. Както, ако някой се занимава с някаква работа и приятелят му дойде при него, човекът си каже: "Приятелят ми дойде, за да не работя днес". Приятелят, разбира се, не е дошъл с цел онзи да не работи, но се е получило така, понеже, занимавайки се с посрещането на приятеля си, той не работи. Такива (събития) се наричат следващи едно след друго, защото така се получава на практика. Бог, освен това, не желае само Той да бъде праведен, а желае по възможност всички да се уподобят на Него [310].

[308] Платониците, гностиците и манихеите считали материята за съвечна на Бога. Нейният "дух" е причина за всички злини. Светите отци многократно са опровергавали лъжеучението им. Св. Иринеи Лионски написал книгата *De monarchia*, в която в полемика срещу Флорин доказал, че Бог не е Творец на злото. По този въпрос има и беседа на св. Василий Велики, която св. Иоан Дамаскин изглежда е изложил в съкратен вид.

[309] Св. Иоан Дамаскин. Диалог против манихеите. Св. Василий Велики. Беседа за това, че Бог не е причина за злото.

[310] Св. Василий Велики. Пак там.

Глава 20. За това, че няма две начала

Разбираме, че няма две начала - едно добро и едно зло - от следното. Доброто и злото са враждебни едно спрямо друго, гибелни са едно за друго и не могат да съществуват едно в друго или едно с друго. Следователно всяко от тях трябва да се намира (само) в (определена) част от вселената. Но в такъв случай, първо, всяко от тях ще бъде ограничено не само от вселената, но и от част от вселената. След това, кой би поставил границите между областите на всяко от тях? Защото е невъзможно те да подпишат договор помежду си и да сключат мир, защото злото, сключващо мир и съединяващо се с доброто, вече не е зло, и доброто, настроено приятелски към злото, вече не е добро. Ако пък някой друг определи присъщото за всяко от тях местопребиваване, то по-скоро той ще бъде Бог. (При това) е необходимо едно от двете: или тези начала да влязат в съприкосновение и да се разрушават взаимно, или пък да съществува нещо средно, в което няма да има нито добро, нито зло, и което като някаква преграда разделя двете начала едно от друго. Но тогава вече ще има не две, а три начала.

Необходимо е едно от двете и по друга причина: или тези начала да са в мир, което е невъзможно за злото, тъй като пребиваващото в мир не е зло; или да водят война, което е невъзможно за доброто, тъй като войнстващото не е напълно добро; или пък само злото да води война, а доброто да не се съпротивлява, а да бъде разрушавано от злото или винаги да се огорчава и да е потиснато, което не може да бъде признак на доброто. И така (трябва да има) едно начало, свободно от всякакво зло. "Но щом е така, - казват - откъде идва злото? Защото е невъзможно злото да произлиза от доброто". (На това) ще кажем, че злото не е нищо друго освен отсъствие на добро и отклоняване от естественото към противоестественото; защото не съществува нищо зло по природа; тъй като всичко, що Бог създаде, във вида, в който бе създадено, беше твърде добро (Бит. 1:31); (следователно), и всичко, което остава във вида, в който е създадено, е твърде добро; а всичко, което своеволно отстъпва от естественото и преминава в противоестественно, се озовава в злото.

По природа всичко е подчинено и послушно на Създателя. Затова всеки път, щом някое създание своеволно се възпротиви и стане непослушно към Сътворилия го, то произвежда зло в самото себе си. Оттук следва, че злото не е някаква същност и не е свойство на същност, а е нещо случайно, тоест самоволно отклоняване от естествено към противоестественно, което именно е и грехът. И така, откъде произлиза грехът? Той е изобретение на свободната воля на дявола. Следователно дяволът е зъл. Във вида, в който е произлязъл, той не е зъл, а е добър, понеже бил създаден от Твореца като светъл и блестящ ангел, разумен и свободен; но своеволно отстъпил от естествената добродетел и се озовал в мрака на злото, като се отдалечил от Бога, Който единствен е благ, животворящ и източник на светлина; защото всяко добро получава добротата си от Него и в каквато степен се отдалечава от Него по воля, а не по място, в такава степен се озовава в злото [311].

[311] Св. Василий Велики. Пак там.

Глава 21. Защо Бог, Който предварително знае всичко, е създал тези, които ще съгрешат и няма да се разкаят [312]?

По Своята благост Бог създава от нищо всичко съществуващо и има предуздание за това, което ще се случи. И така, ако тези, които ще съгрешат, не биха съществували и не биха станали зли, не биха били и предузнавани. Защото знанието се отнася за това, което съществува; а предузнанието - за това, което непременно ще стане. Но първо е битието, а чак след това е доброто или лошото битие. И ако обстоятелството, че тези, които по Божията благост биха получили в бъдеще битие, по собствена воля ще станат зли, би попречило на получаването на битие, то злото би победило Божията благост. Затова всичко, което Бог създава, е добро; а всеки по свой избор става или добър, или зъл. Оттук следва, че макар да казал: Добре щеше да бъде за тоя човек, ако не бе се родил (Марк. 14:21), Господ казал това, укорявайки не собственото Си създание, а злото, което

възникна в творението Му в резултат на собствения му избор и нерадение. Защото нерадението на собствената му воля направи благодеянието на Твореца безполезно за творението. Така, ако някой, на когото царят е поверил богатство и власт, ги употреби против своя благодетел, царят, щом види, че той докрай остава верен на своите властолюбиви замисли, ще го усмири и ще му наложи наказание, каквото заслужава [313].

[312] Маркион (виж: Тертулиан. "Втора книга против Маркион", гл. 5) твърди:

"Бог или е знаел, че човекът, настанен в рая, ще наруши заповедта Му, или не е знаел. Ако е знаел, значи този, който не може да избегне Божието предзнание, не е виновен... Ако ли пък не е знаел, то у Когото унищожаваш предзнанието, отнемаш на Същия и Божеството".

Блажени Иероним отговаря:

"От тази гледна точка виновен ще бъде и Този, Който избра Саул, който по-късно стана пренечестив цар; и Спасителят ще бъде обвинен или в незнание, или в несправедливост, тъй като каза в Евангелието: "Не ви ли избрах Аз за апостоли, и един от вас е дявол?". Попитай Го защо избра предателя Иуда, на когото повери и ковчето с парите. Нима не е знаел, че Иуда ще бъде крадец?... Бог съди настоящето, а не бъдещето, и не осъжда въз основа на предзнанието онзи, за когото е знаел, че ще стане такъв и че няма да Му бъде угоден. Дело на огромна благодетел и неизказано милосърдие е, че Той избира този, когото вижда като добър, макар да знае, че ще стане лош, давайки му възможност за обръщане и покаяние. Защото не (е вярно твърдението, че) Адам съгреша, защото Бог знаеше, че това ще стане, а (вярното е, че) като Бог, Той предугада, че надареният със свободна воля наш прародител ще стори това" ("Против Пелагий", книга трета).

Върху подобни въпроси и по сходен начин разсъждава и св. Василий Велики в беседата "За това, че Бог не е причина за злото" (hom. Quod Deus non sit malorum causa).

[313] Св. Иоан Дамаскин. Диалог против манихеите.

Глава 22. За Божия закон и греховния закон [314]

Божеството е благо и преблаго; такава е и волята Му. Защото това, което Бог желае, е добро. А законът е заповед, която ни учи на това, та, като се придържаме твърдо към него да ходим в светлината (1Иоан. 1:7); а нарушаването на заповедта е грях. Грехът пък произлиза от внушение от страна на дявола и ненасилствено и доброволно приемане от наша страна. И грехът също се нарича закон (вж. Рим. 7:23).

И така, Божият закон, като влезе в ума ни, го привлича към себе си и подбужда съвестта ни. А съвестта ни се нарича също закон на ума ни. От друга страна, внушението на лукавия, тоест законът на греха, като влезе в членовете на плътта ни, ни въздейства чрез нея. Защото, след като веднъж доброволно сме престъпили Божия закон и сме се поддали на внушението на лукавия, осигуряваме на това внушение достъп до нас, като по този начин предаваме самите себе си на греха. Оттук тялото ни вече лесно се увлича по греха. Затова намиращите се в тялото ни миризма на грях и усещане за грях, тоест похотта и плътското удоволствие, се наричат закон в членовете на плътта ни.

Законът на ума ни, тоест съвестта, намира услада в закона Божий (Рим. 7:22), тоест в заповедта, и я желае. А законът на греха, тоест внушението чрез закона, намиращ се в членовете, или чрез телесната похот, склонност и движение, и чрез неразумната част на душата, воюва против закона на моя ум, тоест против съвестта, и макар да желая Божия закон и да го обичам, и да не желая греха, ме пленява (Рим. 7:23), поради смесването (му с всички членове на тялото ми) и чрез приятността на удоволствието, чрез похотта на плътта и чрез неразумната част на душата, както казах, ме съблазнява и ме убеждава да стана роб на греха. Но онова, което законът не можеше да извърши, понеже беше безсилен поради плътта, Бог извърши, като изпрати Своя Син в плът, подобна на плътта на греха, тъй като Той възприе плът, но не и греха, и осъди греха в плътта, та оправдението, изисквано от закона, да се изпълни в нас, които живеем не по плът, а по дух (Рим.

8:3, 4). Защото Духът ни подкрепя в нашите немощи (Рим. 8:26) и дава сила на закона на нашия ум против закона, намиращ се в членовете ни. Защото именно такъв е смисълът на думите: Не знаем за какво да се помолим както трябва, но Сам Духът ходатайствува за нас с неизказани въздишки (Рим. 8:26), тоест учи ни за какво трябва да се молим. Затова е невъзможно да изпълним Господните заповеди по друг начин, освен чрез търпение и молитва.

[314] Манихеите твърдели, че плътта е сътворена от злото начало и затова е наречена греховен закон (Рим. 7:23). А според св. Иоан Дамаскин, греховният закон е внушение на дявола, ползващ се от похотта на плътта, за да ни вкара в грях. Св. Иоан Златоуст подчертава, че апостолът не казал: "Аз съм в плен на натиска на плътта или на природата на плътта", а (казал): "Аз съм пленник на греховния закон", тоест на тиранията на греха. Той добавя, че има разлика между греховния закон и частите на плътта и че законът - както естественият, така и Моисеевият - се противопоставя на греха, а не на плътта, защото плътта не е грях, а е Божие дело, доста способно на добродетелност" (виж Беседа тринадесета върху Послание на св. ап. Павел до Римляни).

Глава 23. Против иудеите, за съботата

Съботата е седмият ден и означава покой. Защото на този ден Бог си почива от всичките Си дела (Бит. 2:2), както казва божественото Писание. Затова броят на дните, щом стигне до седем, отново се повтаря и започва от първия ден. Това число е почитано при иудеите, тъй като Бог заповядал да го почитат, и заповядал не случайно, а с доста тежки наказания за нарушаване (на заповедта) (вж. Числ. 15:35). Заповядал това не просто така, а поради определени причини тайнствено постигани от духовните и проникателни хора [315].

Доколкото аз, невежият, съм разбрал (ще обясня) като започна от по-низшето и грубото. Бог, познавайки както грубостта, така и привързаността към плътските удоволствия, и казано най-общо, пристрастието на израилевия народ към вещественото, а заедно с това и неговата неразсъдливост, (дал този закон), първо, за да си почине робът и оселът ти, както е написано (Втор. 5:14), тъй като праведният се грижи и за живота на добитъка си (Притч. 12:10), а заедно с това, като се наслаждават на покоя откъм грижи за вещественото, да се обръщат към Бога, прекарвайки целия седми ден в пеене на псалми и славословия и с песни духовни (Ефес. 5:19), и в занимания с божественото Писание, и почивайки в Бога. Защото, когато още нямало нито закон, нито боговдъхновено Писание, и съботата не била посветена на Бога. А когато чрез Моисей бе дадено боговдъхновеното Писание, съботата бе посветена на Бога с цел на този ден да се упражняват в това занимание (тоест в четене на Писанието), та и тези, които не посвещават на Бога целия си живот, които не служат на Господ като на Отец, от любов, а Му служат като неблагоприятни слуги, да отделят за Бога поне малка и незначителна част от живота си и да правят това поне от страх от наказанията и укорите, следващи след нарушаването (на заповедта). Защото законът е установен не за праведник, а за неправодея (1Тим. 1:9). (Доказателство за това е) преди всичко Моисей, който в продължение на четирийсет дни и после - на още четирийсет (Изм. 24:18; 34:28) стоейки в пост пред Бога, несъмнено и в съботните дни се изнурявал с пост, макар законът да заповядал (на иудеите) да не се изнуряват с пост в съботен ден. Ако ни възразят, че това се е случило преди закона, какво ще кажат за Илиа Тесвитец, който извървял четиридесетдневен път след еднократен прием на храна (вж. 3Царств. 19:8)? Защото той, като се изнурил не само с пост, но и с пътуване в съботите на тези четиридесет дни, нарушил съботата; и Бог, Който дал закона за съботата, не само не му се разгневил но и сякаш като награда за добродетелта му се явил на Хорив. А какво ли ще кажат за Даниил? Не прекарал ли той три седмици без храна (Дан. 10:2, 3)? И какво - целият Израил не обрязва ли младенца в събота, ако осмият ден (след раждането) се падне в събота (вж. Лев. 12:3)? И не спазват ли големия пост, постановен от закона (Лев. 23:27), ако той се случи в събота? А свещениците и левитите не оскверняват ли съботите със заниманията си покрай скинията и при все това не са виновни (Мат. 12:5)? И ако в съботен ден домашно животно падне в яма, измъкналият го оттам е невинен, а отминалият подлежи на осъждане. И какво - не обикаляше ли целият Израил иерихонските стени, носейки около тях Божия кивот, седем дни, сред които несъмнено е имало и събота (вж. Ис. Нав. 6 гл.) [316]?

И така, спазването на съботата било установено за все още невръстните, за поробените под стихииите на света (Гал. 4:3), за плътските и неможещите да разберат нищо, което е над тялото и буквата, с цел, както казах, да починат с Бога, да Му отделят поне малка част от времето си и да отдъхнат робът и впрегнатият добитък. Но, когато се изпълни времето, Бог изпрати Своя Син (Единороден), Който се роди от жена и се подчини на закона, за да изкупи ония, които бяха под закона, та да получим осиновението (Гал. 4:4, 5). Защото на нас, които Го приехме - на вярващите в Неговото име - даде възможност да станат чедра Божи (Иоан. 1:12). Така че вече не сме роби, а сме синове (срв. Гал. 4:7), не сме под закона, а под благодатта (Рим. 6:14); служим на Господ не отчасти и не от страх, а трябва да Му посвещаваме цялото си време и винаги да даваме почивка на роба, имам предвид гнева и похотта, от греха, и да посвещаваме цялото си свободно време на Бога, като непрестанно устремяваме към Него всяко свое желание, а гнева си насочваме против Божиите врагове; по същия начин трябва да даваме почивка от робството на греха и на впрегнатия добитък, тоест на тялото, като го караме да служи ревностно на божествените заповеди. Духовният закон на Христа ни заповядва всичко това и тези, които го спазват, се издигат над Моисеевия закон. Защото, когато дойде съвършеното знание и това "донеци" изчезна (вж. 1Кор. 13:10), когато покривалото на закона, тоест завесата, бе раздрано чрез разпването на Спасителя и когато Духът блесна с огнени езици, тогава буквата бе отхвърлена, телесното се прекрати, законът на робството свърши и ни бе дарен законът на свободата. Празнуваме пълния покой на човешката природа; говоря за деня на възкресението [317], в който Господ Иисус, Началникът на живота и Спасителят, ни въведе във владение на имота, обещан на служещите духовно на Бога, в който Сам влезе като наш Предтеча, като възкръсна от мъртвите, и след като Му бяха отворени небесните порти, седна телесно отдясно на Отца; там ще влязат и спазващите духовния закон [318].

Затова за нас, постъпващите по дух, а не по буква, е присъщо всяко отстраняване на плътското, духовно служение и единение с Бога. Защото обрязването е отстраняване на телесното удоволствие и на всичко излишно и ненужно, тъй като крайната плът не е нищо друго, освен кожа, излишна за изпитващия удоволствие член. А всяко удоволствие, което не е от Бога и не е в Бога, е излишък от удоволствие, образ на което е крайната плът. А съботата е покой от греха. Така че обрязването и съботата са едно и също нещо и постъпващите по дух спазват и едното, и другото; те не извършват дори незначително беззаконие [319].

Трябва да се знае още, че числото седем обозначава цялото сегашно време, както казва премъдрият Соломон: Давай дял на седем души, и дори на осем (Екл. 11:2). И богоречивият Давид, пеейки за осмия (Пс. 6:1 - слав.), пеел за бъдещото състояние - след възкресението от мъртвите. Затова законът, повелявайки (на иудеите) да прекарват седмия ден в покой от телесни дела и да се занимават с духовни, по тайнствен начин показал на имащия виждащ Бога ум истински Израил да се приближава винаги към Бога и да се извисява над всичко телесно [320].

[315] Св. Григорий Богослов. Слово 41.

[316] Св. Атанасий Александрийски. Беседа за обрязването и съботата.

[317] Тоест за неделния ден.

[318] Св. Атанасий Александрийски. Беседа за обрязването и съботата.

[319] Пак там.

[320] Св. Григорий Богослов. Слово 45.

Глава 24. За девството

Плътските и сластолюбиви хора хулят девството и отдадени на наслади, се позовават като на доказателство на следните думи: "Проклет всеки, който не възстановява семето в Израил" [321]. Ние обаче, като се основаваме на възплътения се от Дева Бог Слово, твърдим, че девството изначално и свише било посадено в природата на хората. Защото човекът бил сътворен от девствена пръст; Ева била създадена само от Адам. В рая обитавало девството. Действително, божественото Писание казва, че Адам и Ева били голи и не се срамували (вж. Бит. 2:25). А щом нарушили заповедта, разбрали, че са голи, и като се засрамили, си ушили препасници (Бит. 3:7). И (чак) след престъплението, когато Адам чул: Пръст си и в пръст ще се върнеш (Бит. 3:19), и когато чрез това престъпление смъртта влязла в света, (едва) тогава Адам позна Ева, жена си; и тя

зачена и роди (Бит. 4:1). Следователно бракът бил установен, за да не бъде човешкият род заличен от лицето на земята и унищожен от смъртта, а да се запази чрез раждане на деца [322]. Но може би някой ще каже: "А какво искат (да посочат) думите: мъж и жена ги сътвори (Бит. 1:27), и: плодете се и множете се (Бит. 1:28)?"

На това ще кажем, че думите плодете се и множете се не означават непременно размножаване чрез брачно съединяване. Защото Бог би могъл да размножи човешкия род и по друг начин, ако хората бяха запазили докрай заповедта ненарушена. Но Бог, Който поради предзнанието Си знае всичко преди неговото битие (Дан. 13:42), знаейки, че хората ще нарушат заповедта Му и ще бъдат осъдени за това, предварително ги сътворил мъж и жена и им заповядал: Плодете се и множете се. Затова желаем да се върнем към хода на мислите си и да разгледаме преимуществата на девството и, което е същото, на чистотата.

Когато на Ной му било заповядано да влезе в ковчега и поръчано да запази семето на света, Бог му наредил: "Влез ти - казва Бог - и синовете ти, и жена ти, и жените на синовете ти" (Бит. 7:1; срв. Бит. 7:7). Той отделил мъжете от жените, та като запазят целомъдрието, да избегнат бездната и световния потоп. А след края на потопа Той казва: Излез от ковчега, ти и жена ти, и с тебе синовете ти и жените на твоите синове (Бит. 8:16). Ето, бракът отново е допуснат заради размножаването на човешкия род. На следващо място, Илия, който бе грабнат с огнена колесница и живее на небето (вж. 4 Царств. 2:11), не обикна ли безбрачието и не е ли засвидетелствано това с възнасяне, превъзхождащо човешките условия (вж. 3 Царств. 17:6)? Кой заключи небето? Кой възкреси починали (вж. 3 Царств. 17:19-22)? Кой раздели Йордан (вж. 4 Царств. 2:8)? Не бе ли това девственикът Илия? А ученикът му Елисей, като измоли двойна благодат на Духа, не я ли получи (вж. 4 Царств. 2:9), като показва същата добродетел? Ами тримата момци? Не се ли оказаха те по-силни от огъня поради това, че се бяха подвизавали в девство и чрез девството бяха постигнали това, че телата им станаха непреодолими за огъня (вж. Дан. 3:20, 93)? А защо не говоря за Даниил, в чието укрепено чрез девство тяло зъбите на зверовете не бяха в състояние да се впият (вж. Дан. 6:22)? Когато възнамерявал да се яви на израилтяните, Бог не им ли заповядал да пазят телата си в чистота (вж. Изх. 19:15; Числ. 6:2)? И свещениците не влизаха ли във вътрешното светилище и не принасяха ли жертви едва след като се бяха очистили? Законът не наричаше ли целомъдрието велик обет?

И така, заповедта на закона (за брак) трябва да се разбира в по-духовен смисъл. Защото има духовно семе, зачевано в утробата на душата със съдействието на любовта и страха от Бога, страдащо от родилни болки и раждащо духа на спасението. Така трябва да се разбират и думите: Блажен, който има огън на Сион и горнило в Иерусалим (Ис. 31:9). Защото, защо да е блажен някой, който е прелюбодеец, пияница или идолослужител само заради това, че има огън на Сион и горнило в Иерусалим? Никой здравомислещ човек не ще каже това.

Девството е начин на живот на ангелите, отличително свойство на всяка безплътна природа. Казваме това, без да укоряваме брака - да не бъде! - защото знаем, че Господ при идването Си (на земята) благослови брака (вж. Иоан. 2:1-11) и каза: Бракът е нещо честно у всички, и брачното легло - чисто (Евр. 13:4); но считаме, че девството е по-добро от прекрасния (сам по себе си) брак. Защото при добродетелите, както и при пророците, има по-високи и по-ниски степени. Знаем, че всички смъртни, освен прародителите, са произлезли от брак. Защото те са произведение на девството, а не на брака. Но безбрачието, както казахме, е подражание на ангелите. Затова, колкото ангелът превъзхожда човека, толкова девството е по-скъпоценно от брака. Но защо казвам: "ангел"? Самият Христос е слава на девството не само поради това, че се роди от Отца безначално, без изтичане и съчетаване, но и поради това, че като стана подобен на нас, Той по по-висш начин от нас се възплъти от Дева без (съпружеско) съединяване и Сам показа в Свое Лице истинско и съвършено девство. Затова, макар да не ни предписа девството като закон, понеже не всички възприемат тази дума (Мат. 19:11), както Самият Той каза, с примера Си ни научи на девство и ни даде сила за него. Защото на кого не му е ясно, че сега девството живее сред хората? Разбира се, раждането на деца, което се осъществява чрез брака, е прекрасно; прекрасен е бракът, за да се избягва блудството (1Кор. 7:2), пресичаш блудството и посредством законното съвкупление непозволяващ на беснеенето на похотта да се устремява към беззаконни деяния. Прекрасен е бракът за онези, които нямат въздържание. Но по-добро е девството, увеличаващо плодовитостта на душата и раждащо на Бога своевременен плод - молитвата. Бракът е нещо честно у всички, и брачното легло - чисто; а блудниците и прелюбодейците ще съди Бог (Евр. 13:4).

[321] Така цитира св. Иоан Дамаскин Втор. 25:9. Според синодалния превод този текст гласи: тъй се постъпва с човек, който не съзижда дома на брата си (в Израиля).

[322] Св. Григорий Нисийски. За устройството на човека.

Глава 25. За обрязването

Обрязването било дадено на Авраам преди закона, след благословенията, след обещанието, като знак, отличаващ него, децата му и домочадието му от народите, с които общувал (вж. Бит. 12:3; 15:5; 17:10). Това е ясно (от следното): когато Израил прекарал сам четиридесет години в пустинята, без да се смесва с друг народ, тогава всички, които се родили в пустинята, не били обрязани. А когато Иисус ги превел през Иордан, те били обрязани и влязъл в сила вторият закон за обрязването. Защото законът за обрязването е даден при Авраам; после той прекратил (действието си) в пустинята за четиридесет години. И Бог отново, за втори път дал закона за обрязването на Иисус, след преминаването през Иордан, както е написано в "Книга Иисус Навин": В това време Господ каза на Иисуса: направи си остри (каменни) ножове и обрежи синовете Израилеви втори път (Иис. Нав. 5:2). И малко по-надолу: Синовете Израилеви четирийсет (и две) години ходиха по пустинята (затова и мнозина не бяха обрязани), докле измряха всички способни за война, които бяха излезли из Египет, които не послушаха гласа Господен и на които Господ се кле, че няма да видят добрата земя, за която Господ с клетва бе обещал на отците им, да даде нам земята, дето тече мед и мляко, а вместо тях въздигна синовете им. Тях обряза Иисус, понеже те не бяха обрязани, защото тях, (като родени) по пътя, не обрязваха (Иис. Нав. 5:6-7). Затова обрязването било белег, отличаващ Израиля от народите, с които той общувал [323]. Обрязването било също и предобраз на кръщението. Защото както обрязването отсича неполезен член на тялото, а безполезен излишък, така и чрез светото Кръщение при нас се отсича грехът. А е очевидно, че грехът е излишък от желание, а не полезно желание. Защото е невъзможно някой изобщо да няма желание или пък изобщо да не познава удоволствието. Но безполезността в удоволствието, тоест безполезното желание и удоволствие, е грях, който бива отсичан от светото Кръщение, даващо ни като белег честния кръст на челото, отличаващ ни не от народите, тъй като всички народи са приели Кръщение и са запечатани със знака на кръста, а отделящ във всеки народ верния от неверния. И затова, щом истината се появи, образът и сянката стават безполезни. Затова обрязването сега е излишно и противно на светото Кръщение. Защото обрязващият се е длъжен да изпълни целия закон (Гал. 5:3). Господ бе обрязан, за да изпълни закона; Той спази и целия закон, и съботата, за да изпълни и укрепи закона (вж. Мат. 5:17). А откакто Той се кръсти и Светият Дух се яви на хората, като слезе върху Него във вид на гълъб, оттогава насам биват възвестявани духовното служение и начин на живот и Небесното Царство [324].

[323] Св. Иоан Златоуст. Тридесет и девета беседа върху книга Битие.

[324] Св. Григорий Богослов. Слово 40.

Глава 26. За Антихриста

Трябва да се знае, че антихристът неизбежно ще дойде. Разбира се, всеки, който не изповядва, че Синът Божий е дошъл в плът и че Той е съвършен Бог и стана съвършен човек, оставайки заедно с това и Бог, е антихрист (срв. 1Иоан. 4:3). Но в истинския смисъл на думата антихрист е този, който ще дойде преди свършека на света. И така, трябва най-напред Евангелието да бъде проповядвано сред всички народи, както казва Господ (вж. Мат. 24:14), и тогава той ще дойде за изобличение на богопротивните иудеи. Защото Господ им казал: Аз дойдох в името на Моя Отец и Ме не приемате; но, ако друг дойде в мое име, него ще приемете (Иоан. 5:43). И апостолът казал: задето не са приели любовта на истината за свое спасение. И за това Бог ще им прати действие на заблуда, за да повярват на лъжата, та да бъдат осъдени всички, които не са повярвали в истината, а са обикнали неправдата (2Сол. 2:10-12). И така, иудеите не приеха Този, Който бе Син Божий, Господ Иисус Христос и Бог, а ще приемат измамник, наричащ самия себе си бог. Относно това, че той

сам ще нарече себе си бог, ангелът, който поучавал Даниил, казва следното: За боговете на бащите си не ще помисли (Дан. 11:37). И апостолът казва: Никой да ви не прелъсти по никой начин; защото оня ден не ще настъпи, докле първом не дойде отстъплението и се не открие човекът на греха, синът на погибелта, който се противи и се превъзнася над всичко, що се нарича Бог, или светиня, за да седне като бог в Божия храм, показвайки себе си, че е бог (2Сол. 2:3, 4). В Божия храм - не в нашия, а в древния, иудейския; защото той ще дойде не при нас, а при иудеите; не за Христа, а против Христа и християните; затова и се нарича антихрист [325].

И така, трябва първо Евангелието да бъде проповядвано сред всички народи (вж. Мат. 24:14). И тогава ще се яви беззаконникът, когото Господ Иисус ще убие с дъха на устата Си, и чрез блясъка на Своето пришествие ще изтреби тогава, чието явяване, по действие на сатаната, е с всяка сила и с поличби и лъжливи чудеса, и с всяко несправедливо прелъстяване ония, които загиват, заедно не са приели любовта на истината за свое спасение (2Сол. 2:8-10). И така, не самият дявол става човек, подобно на възплъщението на Господ - да не бъде! - а се ражда човек от блудство и приема цялото действие на сатаната. Защото Бог, познавайки предварително развращението на бъдещата му воля, позволява на дявола да се всели в него.

И така, той се ражда, както казахме, от блудство, отглеждан е тайно, внезапно се издига и става цар. В началото на царуването си или по-точно на тиранията си се прикрива зад маската на святост; а когато стане победоносен, ще почне да преследва Божията Църква и ще прояви цялата си злоба. Ще дойде с поличби и лъжливи, измислени, а не истински чудеса, и ще измами тези, които имат слаб и колеблив ум, и ще ги отвърне от живия Бог, така че да бъдат съблазнени, ако е възможно, и избраните (Мат. 24:24).

И ще бъдат изпратени Енох и Илия Тесвитец, които ще обърнат сърцата на бащите към децата (Мал. 4:6), тоест синагогата - към проповедта на апостолите, и ще бъдат убити от антихриста (вж. Откр. 11:3). И ще дойде Господ от небето по същия начин, както светите апостоли Го видяха да отива на небето (Деян. 1:11): съвършен Бог и съвършен човек, със слава и сила, и ще убие човека на беззаконието, сина на погибелта, с дъха на устата Си (срв. 2Сол. 2:3, 8). Затова, нека никой да не чака Господ от земята, но от небето, както Самият Той потвърди това.

[325] Св. Григорий Богослов. Слово 35. Св. Иоан Златоуст. Единадесета беседа на Второ послание на св. ап. Павел до Солуняни.

Глава 27. За възкресението

Вярваме и във възкресението на мъртвите. Защото ще има, наистина ще има възкресение на мъртвите. Като говорим за възкресение, имаме предвид възкресение на телата. Защото възкресението е повторно вдигане на падналия. А как ще възкръснат душите, които са безсмъртни? Защото, щом като смъртта се определя като отделяне на душата от тялото, то възкресението несъмнено е повторно съединяване между душата и тялото и повторно възстановяване на разрушило се и умряло живо същество. И така, същото това тяло, което изгнива и се разрушава, ще възкръсне нетленно. Защото Този, Който в началото го създаде от земна пръст, може отново да го възкреси, след като то, по думата на Твореца, се е разпаднало и се е върнало обратно в земята, от която е било взето.

А ако няма възкресение, да ядем и да пием (1Кор. 15:32) и да се устремим към живот, пълен с удоволствия и утехи. Ако няма възкресение, то по какво се различаваме от безсловесните същества? Ако няма възкресение, трябва да считаме за щастливи дивите животни, водещи безгрижен живот. Ако няма възкресение, значи няма и Бог, няма Промисъл, а всичко се развива и движи случайно. Защото виждаме, че мнозина праведници търпят лишения и обиди и не получават никаква помощ в сегашния живот, а грешници и несправедници тънат в богатство и всякакъв разкош. И кой здравомислещ би счел това за дело на праведния съд или на мъдрия Промисъл? И така, ще има, ще има възкресение. Защото Бог е праведен и награждава надяващите се на Него. Затова, ако само една-единствена душа се упражнява в подвизи на добродетелта, само тя и ще бъде увенчана. И ако само тя единствена постоянно пребивава в удоволствия, съвсем справедливо само тя ще бъде и наказана. Но тъй като душата се стреми и към добродетелта, и към порока заедно с тялото, то съвсем справедливо те заедно ще получат и отплата. И божественото Писание също свидетелства, че ще има възкресение на телата.

След потопа Бог казва на Ной: Всичко, що се движи и живее, ще ви бъде за храна; като злак тревист давам ви всичко; само плът с душата ѝ, сиреч с кръвта ѝ, не яжте; Аз ще изискам и вашата кръв, в която е вашият живот, ще я изискам от всеки звяр, ще изискам също душата на човека от ръката на човека, от ръката на брата му; който пролее човешка кръв, и неговата кръв ще се пролее от човешка ръка; защото човек е създаден по образ Божий (Бит. 9:3-6). А по какъв начин Бог ще изиска човешката кръв от всеки звяр, ако не възкреси телата на починалите хора? Защото зверовете не биват наказвани със смърт за това, че са изiali човек.

(Бог казва) и на Моисей: Аз съм Бог Авраамов, Бог Исааков и Бог Иаковов (Изх. 3:6; Мат. 22:32). Бог не е Бог на мъртви, на такива, които са починали и повече няма да съществуват, а на живи (Мат. 22:32), чиито души живеят в Божията ръка (Прем. 3:1), а телата им отново ще оживеят чрез възкресението.

И богоотецът Давид казва на Бога: Отнимаш духа им - умират, и в пръстта си се връщат (Пс. 103:29). Тук става въпрос за телата. После добавя: Пратиш духа Си - създават се, и Ти подновяваш лицето на земята (Пс. 103:30).

Исаия също казва: Твоите мъртъвци ще оживеят, тези, които са в гробовете ще възкръснат (Ис. 26:19 - според превода на 70-те). Очевидно не душите, а телата биват полагани в гробове.

И блаженият Иезекиил казва: Аз изрекох това пророчество, както ми бе заповядано, и когато пророчествувах, произлезе шум, и ето - движение, и почнаха да се сближават костите, кост до своя кост. И видях: ето, жили имаше на тях, и плът израсте, кожа ги покри отгоре (Иез. 37:7). После той обяснява как духът влезе в тях (Иез. 37:10), както било заповядано [326].

И божественият Даниил казва: И в онова време ще се подигне Михаил, велик княз, който брани синовете на твоя народ; и ще настане време тежко, каквото не е имало, откак съществуват люде до днес; но ще се спасят в това време от твоя народ всички, които бъдат намерени, че са записани в книгата. И много от спещите в земния прах (слав.: в земната пръст) ще се събудят - едни за вечен живот, други за вечен укор и посрама. И разумните ще сияят като светилата на твърдта, и ония, които са обърнали мнозина към правда - като звездите, во веки, за всякога (Дан. 12:1-3). Ясно е, че като казва: "много от спящите в земния прах ще възкръснат", пророкът посочва възкресението на телата, тъй като, разбира се, никой не ще каже, че душите спят в земната пръст.

Но също и Господ в светите Евангелия свършено ясно е съобщил за възкресението на телата: Всички, които са в гробовете - казва Той - ще чуят гласа на Сина Божий и ще излязат: които са правили добро, ще възкръснат за живот, а които са вършили зло, ще възкръснат за осъждане (Иоан. 5:28, 29). Никой здравомислещ не ще каже, че душите се намират в гробовете.

Но Господ не само с думи, но и на дело удостовери възкресението на телата. Най-напред възкреси Лазар, който от четири дни бе в гроба и вече беше почнал да се разлага и миришеше (вж. Иоан. 11:39-44). Защото Той възкреси не душа, лишена от тяло, а и тялото заедно с душата; и не друго тяло, а същото, което вече бе почнало да се разлага. Защото как бихме разбрали или бихме повярвали във възкресението на починалия, ако характерните признаци не биха доказали това? Но Той възкреси Лазар, за да докаже Своята божественост и за да ни увери в Своето и нашето възкресение, след което Лазар трябваше отново да умре. А Сам Господ стана Начатък на свършеното и вече неподвластно на смъртта възкресение. Затова божественият апостол Павел каза: Ако мъртви не възкръсват, и Христос не е възкръснал; ако пък Христос не е възкръснал, суетна е вярата ни: ние сме си още в греховете (1Кор. 15:16, 17). И: тъй като възкръсна, Христос стана начатък за умрелите (срв. 1Кор. 15:20) и първороден измежду мъртвите (Кол. 1:18). И още: Ако вярваме, че Иисус умря и възкръсна, то (слав.: така) и починалите в Иисуса Бог ще приведе с Него (1Сол. 4:14). Така (слав.) - казва апостолът, - тоест както Господ възкръсна.

Ясно е, че възкресението на Господа бе съединяване между вече нетленното Му тяло и душата (защото те бяха разделени), тъй като Той каза: Разрушете тоя храм, и в три дни ще го въздигна (Иоан. 2:19). Светото Евангелие е достоверен свидетел, че Той каза това, имайки предвид Своето тяло (вж. Иоан. 2:21). "Попипайте Ме и вижте - казва Господ на учениците Си, които помислиха, че виждат дух - че съм Аз и не съм се изменил; понеже духът няма плът и кости, както виждате Мене, че имам (Лук. 24:39). И като рече това, показа им ръцете (Лук. 24:40) и реброто Си и предложи на Тома да Го пипне (вж. Иоан. 20:27). Нима това не е достатъчно, за да се убедим във възкресението на телата?

Божественият апостол казва още: Това тленното трябва да се облече в нетление, а това смъртното - да се облече в безсмъртие (1Кор. 15:53). И още: сее се в тление - възкръсва в нетление; сее се в безчестие - възкръсва в слава; сее се в немощ - възкръсва в сила; сее се тяло

душевно, тоест грубо и смъртно - възкръсва тяло духовно (1Кор. 15:42-44), каквото е тялото на Господ след възкресението, което преминаваше през затворени врати, не се уморяваше, не се нуждаеше от храна, сън и вода. Защото ще бъдат - казва Господ - като ангели Божии (Мат. 22:30); вече няма да има нито брак, нито раждане на деца. Наистина, божественият апостол казва: Нашето живелище е на небесата, отдето очакваме и Спасителя, Господа нашего Иисуса Христа, Който ще преобрази унизеното наше тяло тъй, че то да стане подобно на Неговото славно тяло (Филип. 3:20, 21), имайки предвид тук не превръщане в друг образ, - не! - а по-скоро, изменение от тленно в нетленно [327].

Но ще каже някой: как ще възкръснат мъртвите? (1Кор. 15:35) О, неверие! О, безумие! Този, Който само с едно желание превърна праха в тяло, Който заповяда на малката капка семе в утробата да расте и да изгражда многообразния и разнообразен телесен организъм, няма ли да може още по-лесно само с едно желание да възкреси това, което вече е съществувало и се е разрушило? В какво тяло ще дойдат? (1Кор. 15:35) Безумецо, ако ожесточението не ти позволява да вярваш на Божиите думи, вярвай поне на делата! Защото това, що ти сееш, няма да оживее, ако не умре. И когато сееш, не сееш тяло, което има да стане, а голо зърно, например: пшенично или друго някое; но Бог му дава тяло, каквото си иска, и на всяко семе собственото му тяло (1Кор. 15:36-38). Виж, семената биват заравяни в браздите като в гробове. Кой им дава корени, стъбла, листа, класове и осили? Не е ли Творецът на всичко? Не е ли заповедта на Този, Който създаде всичко? Така че вярвай, че и възкресението на мъртвите ще стане по Божие желание и по Негов знак. Защото желанието Му е съпроводено от могъщество.

И така, ние ще възкръснем, тъй като душите отново ще се съединят с телата, които ще станат безсмъртни и ще съблекат от себе си тлението, и ще се явим пред страшното Христово съдилище. Дяволът и демоните му, и човекът му, тоест антихристът, нечестивите хора и грешниците ще бъдат предадени на вечен огън, не на веществен, какъвто е при нас, а на такъв, за който само Бог може да знае. А които са вършили добро ще блеснат като слънце заедно с ангелите във вечния живот, с нашия Господ Иисус Христос, вечно съзерцавайки Го и сами бидейки съзерцавани от Него и наслаждавайки се на извиращата от Него радост, прославяйки Го с Отца и Светия Дух в безкрайните вечни векове. Амин.

[326] Св. Григорий Нисийски. За душата и възкресението.

[327] Св. Григорий Нисийски. За душата и възкресението.

© 2008 Света Гора, Атон, Славянобългарски манастир "Св. великомъченик Георги Зограф"

Виж също:

Преподобни Иоан Дамаскин живот и творчество

Въведение в Православието: Апологетика: Иконоборство и иконопочитание

Православната читалня: Вяра и култура: Музика и литургия

Православната читалня: През вековете: Жития на светиите по векове

Православната читалня: През вековете: Светоотеческо наследство

Православната читалня: През вековете: Църковна история

Духовни бисери от Св. Писание и Св. отци

Православен речник